

**Інститут Східної Європи
Eastern-European Institute**

Віктор Ідзьо

**Король Русі Лев Данилович
(1292-1301)**

Івано-Франківськ «СІМІК», 2019

**Друкується за рішенням Вченої Ради Науково-дослідного Інституту
Українознавства Міністерства освіти і науки України,
протокол № 11 від 22 листопада 2007 р.**

Наукова праця директора Інституту Східної Європи, завідувача Кафедрою українознавства доктора історичних наук, професора, академіка, віце-президента Академії Наук «Трипільська Цивілізація», академіка Міжнародної академії Наук Євразії Віктора Ідзя «Король Русі Лев Данилович (1292 – 1301)» досліджує процеси зародження, становлення та розвитку Львівського королівства з центром у Львові.

Грунтуючись на наукових працях українських та іноземних вчених, автор аналізує становлення та розвиток централізованої української держави в епоху одного із наймогутніших її володарів – короля Русі Лева Даниловича (1292 – 1301).

На глибоко науковому фактичному матеріалі, який академік Віктор Ідзьо черпав із староукраїнських та європейських джерел, відтворено маловідомі, а то й призабуті сторінки історії староукраїнської державності епохи «Львівського королівства» та її засновника Льва Даниловича, якого західноєвропейські джерела титулюють королем Русі. Окрім процесів зародження та становлення «Львівського королівства» в епоху Лева Даниловича, у праці «Король Русі Лев Данилович (1292 – 1301) «на основі «Руського літопису», староукраїнської історичної та книжної пам'ятки, відтворюються процеси державного та культурно-релігійного життя Русі-України в час правління Лева Даниловича.

Наукова праця «Король Русі Лев Данилович (1292 – 1301)» слугуватиме унікальною джерельною базою для вивчення стародавньої історії Русі-України в останній чверті XIII ст. та її тогочасної столиці – Львова, у час єдиновладного правління Лева Даниловича (1292 – 1301).

Рецензенти:

Ірша Р. - доктор історичних наук, професор відділення “Словацько-української культури” Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Калакура Я. - доктор історичних наук, професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор Кафедри Українознавства, Голова Вченої Ради Інституту Східної Європи.

Масарик Я. - доктор історичних наук, доктор філософських наук, завідувач відділення “Словацько-української культури” Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Недюха М. - доктор філософських наук, професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Огірко О. - доктор філософії, професор Кафедри Українознавства завідувач відділення “Християнська філософія” Інституту Східної Європи.

Партико З. - доктор філологічних наук, професор Кафедри Українознавства, Вчений секретар Інституту Східної Європи.

Зміст

1. Лев Данилович в українській та європейській історичній традиції (1228 – 1301 рр.).....4
2. Лев Данилович – володар Русі-України (1292 – 1301 рр.).....54

Король Русі Лев Данилович (1292-1301)

Лев Данилович в українській та європейській історичній традиції (1228 – 1301)

Король Лев I Данилович є законним сином короля Данила Романовича Галицького та княгині Анни, дочки князя Мстислава Удатного. Від Анни Мстиславівни, як наголошує Руський літописець, народилися: «Іраклій, Лев, Роман, Мстислав, Шварн та інші». Літописець так характеризує Лева: «Був Лев князь мудрий, хоробрий і міцний на війні: немало відвагу показав у чисельних війнах» [26, с. 375, с. 451].

Низка вчених, серед них і львівський дослідник Я. Книш, досліджуючи літописні джерела, висловили припущення, що Лев Данилович народився між 1227 – 1229 рр. [19, с. 8-9]. Так вважають автори праці «Історія Львова», що вийшла друком у Львові у 2006 р. [13, с. 54].

Однак, якщо взяти до уваги наукові твердження Н. Баумгартена, який опирається на втрачені та маловідомі джерела, серед них і західні, можна вважати датою народження Льва Даниловича 1228 рік [28, с. 46]. Такої точки зору дотримується також автор коментарів до Галицько-Волинського літопису, що вийшов друком у 2002 р. в Інституті Історії Національної Академії Наук України, член-кореспондент НАН України М. Ф. Котляр [4, с. 255]. У коментарях М. Ф. Котляр, опираючись на твердження Н. Баумгартена, який видав свою наукову працю в Римі у 1927 р., наголошує: «Лев народився близько 1228 року» [4, с. 359].

Саме цю дату – 1228 р., проаналізувавши наявні історичні джерела та праці вчених, передусім Н. Баумгартена, Я. Книша, Я. Дашкевича, Л. Махновця, М. Котляра та багатьох інших, слід вважати роком народження Лева Даниловича. Отже, під час Ярославської битви у 1245 р. її молодому учаснику – княжичу Леву – було сімнадцять років [4, с. 255].

У літописній традиції згадується, що у 1240 р. Леву Даниловичу було дванадцять років. Власне тоді, як наголошує літописець, «у той же час поїхав був Данило в Угри до короля Бели». Як писав у своєму коментарі до Руського літопису Л. Махновець, Данило мав намір одружити свого сина Лева з дочкою Бели IV Констанцією [26, с. 397].

Літописець продовжує розповідь про цю подію: «Перед цим поїхав був Данило-князь до короля в Угри, маючи намір заприятелювати з ним, посвататись. Та не було приятелі межі ними обома, і вернувся він од короля... і, зоставивши сина свого Льва в Уграх, бо не оддав він його в руки галичанам, знаючи невірність їх: тому не взяв його з собою, він пішов із Угрів у Ляхи» [26, с. 398].

Розповідаючи про взаємини Данила з «галичанами», треба зазначити, що галицькі бояри вели з ним переговори проте, щоб княжич Лев був галицьким князем. Сторони переговорів – угорці, король Данило і галицькі бояри – сподівалися, що після шлюбу Лева і Констанції молоде подружжя князюватиме у Галицькому князівстві. Але через те, що наближалася татарська навала, Бела IV відкинув таку привабливу для нього пропозицію.

Далі, як наголошує Л. Махновець, у Руському літописі йдеться: «Лев же, син Данила, вийшов із Угрів з боярами галицькими і поїхав у город Володаву до отця свого, і рад був йому отець» [26, с. 398].

Київський дослідник М. Ф. Котляр з цього приводу наголошує, що галицькі бояри бажали, щоб 15-літній Лев був галицьким князем, бо тоді їм було б легше від його імені управляти Галичиною. М. Ф. Котляр, опираючись на літописця, наголошує: «Бояри же галицькі Данила собі князем називали, а самі всю землю держали». Данило зрозумів хитрий задум галицьких бояр, тому не дозволив сину з ними князювати [4, с. 103].

Тривалий час, наголошують дослідники колективної праці «Історія Львова», що вийшла друком у 2006 р., було поширене твердження, що Лев Данилович не мав окремого удільного княжіння за життя батька, оскільки був ще юнаком [13, с. 54].

Про Лева Даниловича, наголошує львівський історик Я. Дашкевич в своєму екскурсі «Князь Лев – справжній та в традиції», ми знаємо і багато, і мало. Багато, бо його діяльність до 1289 р. упереджено фіксував волинський літописець, і водночас мало, бо він не зазначив ні точної дати народження князя Лева, ні часу його одруження з принцесою Констанцією, дочкою угорського короля Бели IV [10, с. 66-68].

І. Крип'якевич писав, що Лев Данилович не мав княжіння з 1243 по 1247 рр. [20, с. 22].

Однак, автори дослідження «Історії Львова» вважають, що Лев, як і його батько Данило та інші сини, найімовірніше, мав свої княжіння, як згодом і син Лева – Юрій. Дослідники наголошують, що Лев уже як володар згадується в буллах римського папи Інокентія IV, датованих 27 серпня 1247 р. та 12 вересня 1247 р. [13, с. 54].

На нашу думку, в цих документах справді йдеться про сина Лева, оскільки про Данилового первістка Іраклія нам нічого не відомо. Очевидно, в 1247 р. Лев був претендентом на Галицьке князівство. У 1247 р. йому було дев'ятнадцять років, тоді він уже був князем і мав своє, очевидно Галицьке, князівство. В Галичі, як наголошує автор Русього літопису і подає свої висновки у примітках до нього київський дослідник Леонід Махновець, у 1254 – 1255 рр. литовський князь Войшелк хрестив сина князя Лева від Констанції Юрія.

Але, оскільки літописець не зазначає точної дати народження Юрія Львовича, київський дослідник Л. Махновець припускає, що це сталося біля 1254 – 1255 рр. Відомо, що Юрій народився в Галичі, коли там князував Лев

Данилович. Імовірно, що Данило Романович після шлюбу сина з Констанцією передав Лева у 1247 р. Галицьке князівство, щоб обеззброїти іншого претендента на нього – другого зятя Бели IV, чернігівського князя Ростислава Михайловича.

Саме в Галичі у 1255 р. народився майбутній король Русі Юрій Львович, як впливає з дослідження Л. Махновця, який опирається на свідчення літописця про хрещення Войшелком у Галичі Юрія. Згідно з гіпотезою Л. Махновця, Юрій Львович народився на восьмому році подружнього життя Лева і Констанції. Літописець, який не знає дати народження Юрія, тільки припускає, що Войшелк охрестив батьком Левого сина Юрія. У другій половині 1247 р., в час одруження з Констанцією, Лев міг бути володарем Галицького князівства, а у 1255 р. народився в Галичі його єдиний син Юрій Львович [14, с.16-33].

Через конфлікти з галицькими боярами, як це вважають здебільшого дослідники, Лев Данилович почав формування Львівського князівства із центром у Львові у колишньому Звенигородському князівстві, яке доценту розгромили монголо-татари Батия. Отже, князівство залишилося незмінним, змінився тільки адміністративний центр [13, с. 55].

У 1244 р. літописець зазначав, що Лев, який очолював першу військову кампанію проти чернігівського князя Ростислава Мстиславовича, який породичавшись з угорським королем Белою IV, «випросив у тестя, короля Бели багато угрів, просився, щоб виступити на Перемишль. Коли він увійшов у Перемиську землю, то зібрав багато смердів піших і згуртував їх для походу на Перемишль. Данило ж і Василько, почувши це, послав проти Ростислава Лева, який був ще молодим. А оскільки йому не можна було піти в бій, молодим будучи, Данило послав синівця свого Всеволода Олександровича, двірського Андрія і стольника Якова Марковича та інших бояр. Билися вони на річці Січниці, й

одолів Ростислав, бо він мав багато піших воїнів. Але Андрій і Яків билися і рубалися люто, тільки Всеволод не допоміг їм, а повернув свого коня на втікача, і хоча билися вони багато, та од'їхали цілі. Данилові тим часом надійшла вістка про все, і він пішов, зібравши воїв многих і піших людей, і прогнав Ростислава із землі Перемиської. І пішов той в Угри» [26, с. 401].

Опираючись на ці літописні свідчення, наголосимо, що в цей час Лев формально очолював військо, бо, як наголошує літописець, був ще молодим, а за традицією тільки князь міг очолити військо. Ростислав, побачивши 16-літнього Лева, вирішив заволодіти Перемиським князівством, а звідти готуватися до походу на Галич.

Літописець розповідає також про те, що Лев у віці сімнадцяти років був учасником Ярославської битви, яка відбулася 17 серпня 1245 р. Лев, як розповідає літописець, був хоробрим воїном: «Об того гордого Філю Лев, ся дитина, зламав списа свого». Продовжуючи розповідь, літописець наголошує: «І Лев стояв на місці бою, як воїн, посеред трупів, знаменуючи побіду свою» [26, с. 403-404].

Львівський історик Я. Дашкевич наголошує, що Лев, насамперед, був воїном, а згодом і дипломатом [10, с. 66-68].

У 1246 р., як наголошує літописець, «прислав король угорський Бела вісника, кажучи Данилові: «Візьми дочку мою за сина свого Лева», – боявся бо він його тому, що той був уже в Татарах і побідою подолав Ростислава Михайловича і угрів його. Але Данило, порадившись із братом своїм, слову його не поиняв віри, бо колись він змінив був його, пообіцявши отдати дочку свою Констанцію».

Восени і взимку 1246 р., наголошує літописець, «Кирило-митрополит ішов через Угри в Греки, посланий Данилом і Васильком, щоб там його поставили на митрополію руську. І коли був він у короля, його король багатьма словами

і дарами умовив: «Я проведу тебе в Греки з великою честю, якщо учинить Данило зо мною мир». Він тоді сказав: «Клятвою клянися мені, що не переміниш ти слова свого». Я, пішовши, приведу його». І, прийшовши, митрополит сказав Данилу: «Чого ти хотів – те в тебе єсть. Візьми дочку його синові за жону» ...Василько братові сказав: «Іди до нього, адже він християнин є».

У свідченнях літописця за 1247 р. читаємо: «Звідти ж, із города Холма, Данило вирушив, узявши сина свого Лева і митрополита. І пішов він до короля Бели в город Изволин, і взяв дочку його Констанцію синові своєму за жону. І оддав він йому, Белі, захоплених бояр, що їх Бог дав у руки його, коли він із братом одолів біля Ярославля. І вчинив із ним мир, і вернувся у землю свою» [26, с. 406].

З цього приводу в своїх коментарях до Галицько-Волинського літопису київський дослідник М. Ф. Котляр наголошує, що після приїзду Данила із Сараю, де полягло чимало руських князів, угорський король Бела IV на початку 1246 р. прислав до Данила одного із своїх сановників з пропозицією династійного шлюбу та політичного союзу. Отож, у цей час він уже сам бажав видати свою дочку Констанцію за сина Данила, Лева, оскільки боявся галицького володаря. Данило довго вагався і з неохотою погодився на цей шлюб, який гарантував, хай і нетривкий, мир з Угорщиною [4, с. 22]. М. Ф. Котляр стверджує, що шлюб Лева Даниловича з королівною Констанцією відбувся не пізніше літа 1247 р. Ця подія була виявом доброї волі і скріпила союзницьку угоду [4, с. 263]. Знаємо, що шлюб Лева відбувся не пізніше літа 1247 р., а єдиний син Лева Юрій народився через 7-8 р. після шлюбу. Л. Махновець у свої примітках до Руського літопису припускає, що Юрій народився між 1254 – 1255 рр., однак слід наголосити, що літописець, розповідаючи про хрещення Войшелком Юрія, описує події під 1255 р. Отже, єдиний син

Лева і Констанції Юрій народився у них лише через 7-8 років їхнього подружнього життя. Опираючись на твердження Л. Махновця, дату народження і хрещення Юрія Львовича можна пов'язати з 1255 р.

Народження королівського нащадка стало визначною подією. На хрестини у Галич прибули король Данило і волинський князь Василько. Хресним батьком королівського внука Юрія був литовський князь Войшелк. У свідченнях читаємо: «Лев називає Войшелка кумом перед його вбивством у Михайлівському монастирі у Володимирі в 1268 році».

Літописець наголошує: «Лев сказав Войшелку: «Куме, випиймо по чаші вина». Це є непрямим свідченням достовірності хрещення Войшелком Юрія Львовича у 1255 р.

Юрій не був єдиною дитиною Лева і Констанції, цим можна пояснити його пізнє народження після шлюбу у 1247 р. У Лева і Констанції у 1248 – 1250 рр. народилися Святослава, яка стала черницею, і Анастасія, котра була дружиною Зимовита, сина Казимира I. Отже, Юрій був третьою дитиною у сім'ї, і ми схилиємося до думки, що він народився у 1255 р. Нагадаємо, що шлюб Констанції з Левом у 1247 р. засвідчений усіма офіційними тогочасними угорськими джерелами. Правдоподібно, що майбутній король Русі Юрій I Львович народився і був хрещений у Галичі в 1255 році [30, р. 13].

Дозволяючи шлюб Констанції з Левом, Бела IV виправдовувався, що боїться Данила і татар. У своєму листі за 11 листопада 1247 р. до папи римського Інокентія IV угорський король писав, що він видав дочку Констанцію за не католика, бо боявся Данила і татарів» [33, р. 220-221].

Сучасний угорський вчений Т. Сенга вважає, що, одружуючи Констанцію з Левом, угорський король Бела IV назавжди зрікся на користь зятя і дочки титулу короля Галичини і Володимирщини, яким раніше, після підписання Спішської угоди 1214 р., титулував себе ще його батько –

Андрій II. Бела IV уже ніколи більше не мав намірів поширити своє панування у Галицькій землі, якою тепер володів його зять Лев і дочка Констанція [31, s. 18-23; s. 23-25].

На думку Т. Сенги, шлюб Лева Даниловича, нового короля Галичини і Володимирщини, і королівни Констанції, принцеси угорської, відбувся у 1246 р., коли Леву Даниловичу, саме виповнилося 18 років.

Титул Короля Галичини і Володимирщини Лев Данилович отримав у час могутності Данила Романовича. Угорські джерела ще з 1245 р. називають його «королем Русі» за звичайною протокольною традицією в міждержавних стосунках, а можливо, це є ознакою того, що Лев Данилович коронувався у 1292 р. королівською короною Данила Романовича, не надаючи цій події великого розголосу через загрозу татарської навали. Детальних історичних свідчень з цього приводу ми не маємо, однак знаємо, що всі західноєвропейські джерела Лева Даниловича титулували: «Leon Regem Ruthenorum», «Kunic Leo von Riuzen», «Chuning Leo von Russen» – королем Русі. Саме під таким титулом Лев Данилович знаний у європейській історії та державницькій традиції [31, s. 18-23; s. 23-25].

У 1248 – 1249 рр. літопис розповідає про Лева як про князя, який славився своєю могутністю і впливовістю під час походу на Литву. У літописі читаємо: «Тим часом Данило і Василько порадилися з сином Данила Львом, і Данило брата свого послав на Волковийськ, а сина на Слонім» [26, с. 409].

У 1251 – 1253 рр. в союзі з литовськими князями Данило з братом Васильком та сином Левом прийшов до Пінська [26, с. 410].

У 1253 р. Лев на прохання тестя бере участь в Австрійському поході проти чеського короля Оттокара: «Вчинив тоді раду Данило і Лев з Володиславом, куди піти воювати, але він правди їм не сказав і дав їм проводиря для

обману. І послав князь Данило Льва, і Тевтивила, і Єдивида, і двірського Андрія, і всіх воїв, а сам zostався з невеликою дружиною... Лев отож пішов і воював, але побачив він, що обманюють проводирі, і не послухав їх: він рушив у лісисті гори і взяв здобич велику... В цей час Данило біля Опави сказав Володиславу: «Якщо б Лев і люди мої тут були всі, то великого збитку ми цій землі учинили і город сей був би взятий». І пожалкував він, що одіслав сина свого Лева... Того ж вечора прийшов Лев із воями, маючи здобич велику з собою» [26, с. 411-412].

У грудні 1253 р. Лев Данилович бере участь у коронації батька Данила на короля Русі, яку здійснює легат Опізо з благословення папи Римського Інокентія IV. Згодом Лев Данилович є учасником походу на Ятвязьке князівство. Літопис так описує цю подію: «...Прийняв же Данило од Бога вінець у городі Дорогочині, коли він ішов на війну проти ятвягів із сином Левом і з Сомовитом, князем лядським. Коли ж король Данило прийшов на землю Ятвязьку і спустошив її, то Лев, довідавшись, що Стекинт, князь ятвязький у лісі... зліз з коня і бився з ними кріпко. Лев один бився з ними... Лев увігнав сулицю у щит Стикента і тоді Лев мечем убив Стикента і брата його пронизав мечем... Коли ж Данило-король став у домі Стикентовім, то приніс до нього Лев оружжя Стикентове і брата його на знак побіди своєї, наголошував, розповідаючи про участь Лева у Ятвязькому поході короля Данила» [26, с. 413].

У 1254 р. Лев Данилович здійснив похід на Бакоту і звільнив її від татарського панування, а її посадника Милія привів до присяги, запевнивши Данила, що Милій буде вірним королю Данилу. Літописець так описав ці події: «У ті ж роки, чи раніше, приїхали татари до города Бакоти, і прилучився Милій, старший города, до них. Данило тоді пішов на війну проти Литви, на Новгородок, але тому, що була розкаль,

послав він свого сина Лева на Бакоту, а Лев послав двірського перед собою. Напавши зненацька, схопили вони Милія і баскака, і привів Лев Милія до отця свого, і стала знову Бакота королевою, отця його. Потім же, порадившись із сином, Данило одпустив його, Милія, а поручником був Лев, що буде вірним...» [26, с. 413].

У 1254 р., наголошує літописець, Лев, за наказом батька короля Данила, виїхав з посольством до двору угорського короля Бели IV. Тоді на Галич наступав Ізяслав Мстиславович. Згідно з літописом, Лев теж узяв участь у війні і, захопивши людей Ізяслава і боярина Федора, поїхав в Угри [26, с. 414].

У 1256 році Лев бере участь у поході короля Данила на ятвягів. Як свідчать історичні дані, Лев порубав ятвязьке село, проявивши хоробрість. Король Данило хотів іти за ними, «та задержав його Лев, кажучи: «Пошли мене вслід за ними», але отець не пустив його... Данило ж і Лев тих в'язали, а інших із чагарів виводили і рубали їх» [26, с. 415].

Літописець коротко описує війну короля Данила проти Куремси, у якій брав участь і Лев, який воював з татарами на Побужжі [26, с. 416].

Літописець так описує взяття Возвгяля та участь у битві князя Лева: «...Але назавтра прийшов Данило із силою-силенною війська, із братом своїм Васильком і сином Левом. І коли побачили це городяни, то страх напав на них, і не видержали вони, і здалися. І Данило город запалив, а людей вивів і отдав то брату своєму, то Левові, інших – Шварнові. І пішов він до себе додому, взявши город. ...Потім Роман поїхав услід за отцем, узявши з собою трохи людей... А Лев поїхав до себе додому» [26, с. 417].

Варто зазначити, що діяльністю князя Лева як господаря Львова та Львівського князівства цікавився руський літописець. Під 1256 р. читаємо запис у Галицько-Волинському літописі про пожежу міста Холма, яку

ототожнюють із першою писемною згадкою про Львів: «Року... 6767 Куремса вирушив війною на Данила і Василька... І коли Данило і Василько збиралися до бою, трапилося таке, як кара за гріхи. Зайнявся Холм через окаянну бабу... і полум'я було таке, що з усієї землі було видно заграву, також і зі Львова, по Белзьких полях було видно, бо сильним було полум'я пожежі» [24, с. 195].

У 1259 р. князь Лев, як засвідчує літописець, був уже володарем окремого князівства. У літописі йдеться про становище Львівського князівства під час навали Бурундая та про зруйнування укріплень найважливіших міст, зокрема і Львова: «Року 6769 р. прийшла звістка до князя Данила і до Василька, що наближається Бурундай, окаянный, проклятий. І засмутилися обидва брати. Бо Бурундай прислав послів з такими словами: «Якщо ви зі мною в мирі, зустріньте мене, а хто мене не зустріне – ті зі мною у війні». Василько князь зі своїм синівцем Левом поїхали назустріч Бурундаєві. А Данило не поїхав разом із братом, а послав замість себе холмського єпископа Івана. І поїхав князь Василько з Левом і єпископом назустріч Бурундаю, взявши дари чисельні і напої. І зустрів їх у Шумську. І прибули до нього Василько з Левом і єпископом, а той дуже розгнівався на князя Василька і на Льва, і владика був у великому страсі. І тоді сказав Бурундай Василькові: «Якщо ви в мирі зі мною, розкиньте всі свої міста. Лев розібрав Данилів і Стіжок, а, звідтіля пославши людей, розібрав Львів. А Василько послав людей і розкинув Крем'янець і Лучеськ» [24, с. 198].

Про прихід Бурундая у Руському літописі читаємо: «Данило, отожд, сів із братом Васильком і сином Львом думати. ...Дальше у походи Бурундая на Польщу та Литву. ...Лев тоді сказав Данилові: «Вої твої голодні і коні їх» [26, с. 420-421]. «Пішов Бурундай швидко до Любліна, а від Любліна до Завихвоста». Як зазначає М. Ф. Котляр в коментарі до

Галицько-Волинського літопису, в історичних джерелах та науковій літературі існують розбіжності щодо датування походу Бурундая на Польщу, в якому брали участь сини Данила Лев та Роман [4, с. 305].

Згідно з «Великою чи обширною хронікою поляків або лехитів», у поході Бурундая взяли участь Василько й сини Данила Лев та Роман. Тоді татарське військо штурмом здобуло Сандомір. У «Великій хроніці» описано, що Василькові, Романові та Леву під час облоги міста спало на думку «оточити мешканців фортеці обманним шляхом». Вони переконали їх капітулювати перед татарами, пообіцявши їм дати змогу вільно вийти з міста. Таку обіцянку сандомірці отримали і від Бурундая. Однак, коли мешканці вийшли з міста, татари напали на них, повбивали, втопили у Віслі [3, с. 184-185].

У 1261 р., як розповідає літописець, Данило та його сини Лев і Шварн гуляють на весіллі у місті Володимирі, де князь Василько видавав заміж свою дочку Ольгу за Андрія Всеволодовича у Чернігів. Потім Лев з дядьком Васильком їздив із посольством до Бурундая [26, с. 421].

У 1262 р. Лев з батьком, королем Данилом, і стриєм Васильком та братом Шварном узяв участь у з'їзді руських і лядських князів у місті Тарнові. Там було укладено мирну угоду між Руссю і Польщею. Літописець так викладає перебіг цих подій: «...урядилися вони межи собою про землю Руську і Лядську, заприсягнувши хрестом чесним» [26, с. 424].

У записах за 1268 р. у Руському літописі йдеться: «...Прислав Лев посла до Василька, так кажучи: «Хотів би я зустрітися з тобою, і аби тута і Войшелк був». Василько тоді страсної неділі послав посла до Войшелка, так кажучи: «Прислав до мене Лев, аби ми зустрілися. А ти не бійся нічого», – бо Войшелк боявся Лева і не хотів їхати. Але поїхав він за Васильковою порукою, і приїхав на святій неділі у

Володимир, і став у монастирі святого Михайла Великого. Тим часом Марколът, німчин, позвав усіх князів до себе на обід – Василька, Лева, Войшелка. І стали вони обідати, і пити, і веселитися. Василько ж, напившись, поїхав додому спати, а Войшелк поїхав до монастиря, де ото він стояв. Але після цього приїхав до нього в монастир Лев і почав говорити Войшелкові: «Куме! Випиймо по чаші вина!». І стали вони пити, а диявол споконвіку, не хочючи добра роду людському, вклав у серце Левові злий намір, і вбив він Войшелка од задрощів, що той дав землю Литовську брату його Шварнові... І княжив по Войшелкові Шварн у Литовській землі. Але, княживши літ небагато, він же представився. І поклали тіло його в церкві святої Богородиці в Холмі поблизу отчого гробу» [26, с. 427].

Радянський учений В. Т. Пашуто, коментуючи вбивство Войшелка, дійшов висновку, що Лев убив Войшелка за мовчазної згоди Василька, який, як старший у роду Романовичів, не отримав від Войшелка Литовського князівства [23, с. 293].

Цю гіпотезу спростовує М. Ф. Котляр, який вважає, що саме Василько в союзі зі Шварном перешкодив Леву «узурпувати владу в Галицько-Волинській Русі». Безглуздо-жорстокий вчинок Лева, наголошує М. Ф. Котляр, завадив йому посісти місце свого батька Данила. Лев підступно вбив шанованого у литовському і руському суспільствах Войшелка, який був до того ж ченцем у 1267 р. Як вважав Ян Длугош та М. С. Грушевський, це змусило Литву з острахом та недовірою ставитися до правлячого у Литві Шварна [4, с. 320].

Літописець розповідає, що після смерті Шварна з 1272 року «Лев став княжити в Галичі і Холмі». Цього ж року князі порадилися і вирішили піти на ятвягів, але настала зима, тому князі самі не пішли, а послали воевод з військом. Лев тоді послав зі своєю раттю Андрія Путивлича. Тоді, наголошує

літописець, «приїхали до Лева і Володимира та Мстислава князі ятвязькі: Минтеля, Шюрпа, Мудійко, Пестило, миру собі просячи. Але вони ледве дали їм мир, і раді були ятвяги мирові, і поїхали у землю свою» [26, с. 428].

Під 1274 – 1276 рр. літописець розповідає про взаємини князя Лева з литовським князем Тройденом: «Коли ж Тройден іще княжив у литовській землі, то жив він з Левом у великій приязні, і слали вони дари многі один одному. А з Володимиром він не жив у приязні через те, що отець Володимирів убив на війнах трьох братів Тройденових: Борзу, Лісія, Свелкенія...

Після цього ж Тройден, забувши приязнь Левову і пославши городян, звелів узяти Дорогочин... Коли ж почув се Лев, то опечалився він сим вельми. І став він помишляти про помсту, і послав у Татари послів до великого цесаря Менгу-Тімура (внука Батия), просячи собі підмоги в нього проти Литви. Менгу-Тімур дав, отож, йому військо, і Ягурчина з ним, воеводу, і задніпрянських князів усіх дав йому в поміч: Романа Михайловича брянського із сином Олегом, і Гліба Ростиславовича, князя смоленського, і багато інших князів, бо всі князі були у волі татарській...

Як приспіла зима, то стали споряджатися князі руські – і Лев, і Мстислав і Володимир; пішли з ними також князі пінські і туровські. І коли йшли вони мимо Турова до Слуцька, то тут з'єдналися з татарами... Татари ж ішли праворуч своїм військом, а від них зліва Лев ішов зі своїм військом, а ліворуч од Лева Володимир зі своїм військом. Тим часом татари прислали гінців до Лева і до Володимира, так кажучи: «Діти наші бачили, що рать стоїть за горою: пара іде з коней. Пошліте-но доблесних людей з нашими татарами, нехай роздивляться, що воно там буде. ...Лев тим часом обманув братів своїх. Притаївшись од Мстислава і Володимира, він узяв із татарами окольний город, а дитинець зостався. А

назавтра, після взяття города, прийшов Роман і Гліб із великою силою. І гнівалися всі на Лева: Мстислав, і Володимир, і тесть його Роман брянський, і Гліб Смоленський, і інші князі многі. Всі гнівалися на нього за те, що він не вважав їх людьми, рівними собі: сам узяв город з татарами. Вони ж бо надумали так, щоб усім їм усім, узявши Новгородок, потім також піти у Литовську землю. Але не пішли вони через гнів на Лева...» [26, с. 428-429].

Доповнює свідчення про взаємини Лева і Тройдена запис у літописі Археологічного Товариства, який датується 1270 – 1282 рр. Йдеться про «Навчання у князя Лева у Львові руської мови литовського княжича Римонта». Князь Лев заснував школу, де й навчався Ремонт, син литовського князя Тройдена». І Тройден узяв собі за дружину дочку мазовецького князя і мав з нею сина, названого Римонтом. І коли син його Ремонт підріс, то батько його Тройден віддав його для навчання руської мови до Лева Мстиславича, який заснував місто в ім'я своє, Львів. І, мешкаючи у князя Лева, Римонт навчився руської мови...» [25, с. 94].

М. Ф. Котляр наголошував, що союз Лева і Тройдена був нещирим, бо виявився нетривким і неміцним. Обидва князі дбали насамперед про власні вигоди, незважаючи на принципи моралі, а християнин Лев – ще на приписи церкви. Суперництво за литовський престол зробило їх ворогами, і рвучкий Лев не приховував намірів сісти на місце Тройдена. Литовський князь зрозумів це і першим почав конфронтацію, у 1275 р. напавши на Дорогочин. На знак помсти Лев з татарами і руськими князями Володимиром Васильковичем, Мстиславом та Романом брянським на початку 1276 р., взимку, пішли походом на Литву. Похід не був вдалим, оскільки запальний і нерозсудливий Лев заради егоїстичних інтересів і в пориві помсти скерував татар супроти своїх

недавніх союзників. Такий вчинок волинський літописець трактує як аморальний [4, с. 322-323].

Однак, як свідчать проаналізовані джерела, похід з татарами на Литву для Лева Даниловича був успішним з огляду на те, що він зумів, завдавши удару по Литві, знову повернути захоплену нещодавно литовцями Дорогочинську землю і встановити цілісність свої володінь.

Наступної зими, у 1277 – 1278 рр., прислав хан Ногай послів і грамоти до Лева і Мстислава та Володимира, кажучи: «Завше ви жалітесь мені на Литву. Так ось я вам даю рать і воєводу з ними Мамшія. Підіть же з ним на ворогів своїх». І коли приспіла зима, то тоді пішли князі руські на Литву. А Лев не пішов, а послав сина свого Юрія...» [26, с. 431].

У 1278 – 1280 рр., свідчить літописець, «...по смерті ж великого князя Болеслава не було кому княжити в Лядській землі, тому, що не було в нього сина, і захотів собі Лев Лядської землі, але бояри лядські були сильні і не дали вони йому сеї землі. Було, однак, у Болеслава п'ять синівців... І бояри лядські вибрали собі одного із них, Лешка, і посадили його в Кракові на столі Болеславовім, і став княжити Лешко.

Після цього ж Лев захотів частину Лядської землі – города на Україні (Люблінську землю). Він поїхав до хана татарського Ногая, окаянного, проклятого, підмоги собі просячи в нього на ляхів, і той дав йому поміч – окаянного Кончака, і Козія, і Кубатана. А коли приспіла зима, вони тоді і рушили: Лев радо пішов із татарами і з сином своїм Юрієм, а Мстислав Данилович, і Володимир Василькович... пішли через неволю татарську. І так рушили вони всі до города Судомира..., і пішли на той бік Вісли. Спершу перейшов Лев і з сином своїм Юрієм, а після нього Мстислав із сином своїм Данилом, а вже після них татари... Після цього ж рушив Лев зі своїм полком, із силою великою до города Кропивниці, з годістю великою, маючи намір іти до Кракова... Як ото ми

попередньо писали про Лева, коли він ішов полками своїми і стали вони розходитися пустошити, то Бог учинив над ними волю свою, бо вбили ляхи із війська його багато бояр і слуг добрих і татар частину повбивали. І так вернувся Лев назад із великим безчестям».

М. Ф. Котляр у коментарях до Галицько-Волинського літопису наголошує, що мазовецький князь Конрад Земовитович, прагнучи захопити краківський престол, вирішив заручитися підтримкою свого родича Лева Даниловича, оскільки його батько Земовит у 1248 р. одружився із сестрою Лева – Переяславою. Очевидно, Лев хотів бачити свого родича і союзника Конрада на краківському престолі. Конрад за допомогу, як наголошує польський дослідник Володарський, пообіцяв йому Сандомирську та Люблінську землі. Ймовірно, що сам Лев, знаючи могутність польських магнатів, не претендував на краківський престол, бо бачив багато претендентів із Польщі. Його завданням, на нашу думку, було сприяти найближчому родичеві Конрада у завоюванні престолу і отримати як подяку за допомогу Сандомирську землю. Цього Лев, отримавши Люблінську землю, почасти досягнув, як це справедливо зазначають М. С. Грушевський та І. П. Крип'якевич [4, с. 328-329].

У 1281 р., за свідченнями історичних джерел, «у відплату за це рушив Лешко Чорний на Лева і взяв у нього город Перевреськ. І порубав він у ньому людей усіх, од малого і до великого, а город запалив і повернувся назад до себе» [26, с. 431-432].

Узимку 1282 р., як читаємо у Руському літописі, «...коли йшов окаянний і нечестивий хан Ногай і хан Телебуга з ним на Угри силою великою у незчисленному множестві, то повеліли вони з собою піти і руським князям – Леву, Мстиславу і Володимиру, Юрію Львовичу.... Після цього Лев, увійшовши в Угорську землю, одпущений був. І поїхав він

додому, і пожалкував над тим, що сталося, тому, що Болеслав спустошив його землю. І послав він посла до брата свого Володимира, кажучи йому так: «Брате, складемо із себе сором сей. Пішли, підніми Литву на Болеслава... Лев, отож, і Володимир спорядили удвох свою рать..., але Литва не поспіла вчасно, і Лев та Володимир самі не пішли, а послали воєвод: Лев послав зі своєю раттю Тьюму і Василька, Белжанина і Рябця, а Володимир послав зі своєю раттю Василька Романовича, князя слонімського, і Желислава, і Борка Олов'янця, і Вишту. І, отож, рушили вони на Болеслава, і стали спустошити вони коло Вишгорода, і захопили челяді незлічене множество, і скоту і коней. А після цього прийшла Литва до Берестя... Литва спустошила довкола Люблина і захопила багато челяді і, набравши здобичі, пішла тоді назад із честю. А після цього прийшла рать Львова і Володимирова з честю великою, узявши здобичі множество. І тоді розійшлися вони кожен до себе» [26, с. 434].

У наступній війні проти Болеслава, що тривала у 1285 – 1286 рр., взяв участь, окрім Володимира і литовців, князь Юрій Львович, але, як наголошував літописець, «коли були вони в городі Мельниці, то прислав до нього отець його Лев посла, кажучи йому так: «Сину мій Юрію! Не ходи сам із Литвою. Убив я князя їх Войшелка. Іще захочуть вони помсту вчинити». І Юрій не пішов, послуховавши отчої поради, а послав рать свою» [26, с. 435].

У записках, датованих 1287 р., читаємо: «Захотів піти окаянний і нечестивий Телебуга на Ляхів. І зібрав він силу велику, бо забув він про кару Божу, що збулась над ним в Уграх... І Телебуга послав послів до задніпровських князів і до волинських – до Лева, і до Мстислава і до Володимира, велячи їм піти з собою на війну. Тоді ж були всі князі в неволі татарській..., і догнав його Лев-князь коло села Бужковичів з питтям і з дарами... Лев-князь ішов із сином своїм Юрієм і з

своєю раттю... Телебуга тим часом хотів іти до Кракова, але, дійшовши до нього, вернувся у городі Торжку, бо вість прийшла йому, що Ногай попередив його до Кракова прийти, і через те він пішов назад на Львівську землю, на город на Львів. І стояли вони на Львівській землі два тижні, кормлячись і не розорюючи, але не давали вони навіть із города вийти за прокормом. Хто ж виїхав із города, то тих вони побивали, а других захопили, а інших, обдерши, пускали нагих, і тії од морозу померли, тому що була зима вельми. І зробили вони пустою землю всю. Се ж навів їх на нас Бог за гріхи наші, караючи нас, щоби покаяться ми за лихі свої і беззаконні діла. Іще ж і нарешті нашле він на нас гнів свій! І померло в городах в облозі незчисленне множество, а інші померли в селах, вийшовши з городів, після того, як пішли нечестиві агаряни... Коли ж одійшов Телебуга і Ногай, Лев-князь перелічив, скільки погигло в його землі людей, що захоплено, побито, а що їх за Божою волею померло: двадцять з половиною тисяч. Тої ж зими, наголошував автор Руського літопису, «...у Юрія, князя Львовича, помер син на ім'я Михайло, який був малим. І плакали по ньому всі люди, і, опрятавши його тіло, положили його в церкві святої Богородиці в Холмі, що її спорудив був прадід його, великий князь Данило-король, син Романів» [26, с. 436].

М. Ф. Котляр у своєму коментарі до Галицько-Волинського літопису висловив припущення, що похід Телебуги розпочався в грудні 1286 р. і тривав упродовж кількох місяців 1287 р. Польські хроніки датують похід орди Телебуги 1287 р. Дослідники М. Грушевський та В. Пашуто вважали, що Телебугу й Ногаю навів на Польщу Лев Данилович, який тоді вперто боровся із Лешком Чорним за Люблінщину. У поході виникли суперечності між Ногаєм і Телебугою, це перешкодило їм досягнути успіху, але через них постраждала Лєвова земля, яку розграбували татари [4, с. 335].

У грудні 1287 р., наголошує літописець, «коли настала зима..., пішли хан Телебуга і хан Алгуй із великою силою, а з ними йшли руські князі – Лев, Мстислав, Володимир і Юрій Левович, і інші многі князі в Ляхи. Мстислав тоді вдарив чолом перед братом своїм Володимиром, і послав послів Володимир до брата Лева і до синівця до Юрія з такими словами: «Ось я вам обом об'являю: дав я єсмь брату своєму Мстиславу землю свою і городи». Лев же сказав Володимиру: «Так і гаразд, що ти еси дав. Хіба мені домагатися од нього по твоїм животті? Адже всі ми ходимо під Богом. Аби мені дав Бог зі своїм змогти справитися в сей час». А після цього послав Мстислав послів до брата свого, до Лева, і до синівця свого Юрія, так кажучи: «Осе ж, брате мій, Володимир дав мені землю свою всю і городи. Ачей чи захочеш ти чогось домагатися по животті брата свого і мойого, то ось тобі цесарі. Ось цесар, а ось я. Мов за мною чого ти захочеш? Лев, однак, не сказав на це слово нічого. Після цього ж пішов Телебуга в Ляхи, і Алгуй із ним, і всі князі» [26, с. 437].

Літописець розповідає, що перебігом війни у Ляхах цікавився володимирський князь Володимир: «А брат мій Лев, і Мстислав, і синовець мій чи здорові? Слуги відповіли: «Гоподине! Живі всі і здорові». Володимир ж доповіли, що Мстислав віддає город його Всевож боярам, і села віддає. І Володимир був цим сильно обурений. І послав Володимир посла свого зі скаргою до брата свого Мстислава, кажучи: «Брате! Ти мене ані на війні, ані списом мене не добув еси, ні із городів не вибив мене єсть, раттю прийшовши на мене, а так чиниш ти надо мною! Ти мені брат єсть, а другий мені брат Лев, а синівець мені Юрій. Я ж із вас трьох вибрав єсм тебе одного і дав тобі єсмь землю свою всю і городи по своїм животті. А за мойого ж живоття не втручатися тобі ні в що. Бо се я учинив єсмь за гордість брата свого і синівця свого, дав єсмь тобі землю свою» [26, с. 438].

Вочевидь, дізнавшись про негаразди у взаєминах між Володимиром і Мстиславом у другій половині жовтня, як наголошує Л. Махновець, 1288 р. «прислав Юрій Левович посла свого до стрія свого, князя Володимира, кажучи, йому: «Господине, стрію мій! Бог відає і ти, як я тобі служив есмь зо всею правдою своєю. Я мав тебе есмь за отця собі. Пожаліти б тобі мене за службу, бо нині, господине, отець прислав до мене. Одинімає він у мене городи, що мені був дав, – Белз, і Червен, і Холм, а велить мені бути в Дорогочині і в Мельниці. Тож б'ю я чолом Богові і тобі, стрієві своєму: дай мені, господине, Берестій, і то б мені разом було. Володимир же сказав послу: «Синівче, скажи – не дам. Ти знаєш сам, що я не говорю двояко, ні лжею я іще не був. І Бог те відає, і все піднебесся. Не можу я порушити ряду, котрий я докончав есмь із братом своїм Мстиславом. Я дав есмь йому землю свою всю і городи, і грамоти есмь написав». І з тими словами одрядив він посла синівця свого. А після цього послав Володимир слугу доброго свого, вірного, на ім'я Рачшу, до брата свого Мстислава, так кажучи слугі: «Скажи брату мому: «Прислав до мене синовець мій Юрій. Просить він у мене Берестія. Але я йому не дав ні города, ні села. І ти, скажи, не давай нічого»...

Як наголошує літописець, у листопаді 1288 р. «прислав... Лев до Володимира єпископа свого перемишльського на ім'я Мемнон. І слуги його, Володимира, сказали йому: «Владика, господине, приїхав». Він же спитав: «Котрий владика?» І вони сказали: «Перемишльський. Приїхав од брата твого, одо Лева». І Володимир, який розумів, що було раніш і буде потім, нащо він приїхав, послав по нього.

Він отож увійшов до нього і поклонився йому до землі, кажучи: «Бог тобі кланяється». І велів князь йому сісти, і став він посольську мову правити: «Бог тобі, господине, мовить: «Стрий твій король-Данило, а мій отець, лежить у Холмі, у святій Богородиці, і сини його, брати мої і твої, Роман і

Шварно – і всіх кості тут лежать. А нині, брате, чуємо ми про твою неміч велику. Аби ти, брате мій, не загасив свічі над гробом стрія свого і брата свого. Аби дав ти город свій Берестій, то б твоя свіча була». Але Володимир розумів мову наздогад і неясне слово. І, поговоривши з єпископом багатьма реченнями зі Святих книг, тому що був він книжник великий і філософ, якого ото не було в усій землі і ні після нього не буде, сказав він єпископу: «Брате, скажи, Лево-княже! Чи ти без ума мене вважаєш, щоби не розумів я сеї хитрості? Чи мала тобі, скажи, своя земля, що Берестія ти хочеш? Адже сам ти держиш три княжіння – Галицьке, Перемишльське, Белзьке, і тобі не досить! А осе пак скажи, мій отець, а твій стрій, лежить в єпископії, у святій Богородиці у Володимирі. А чи єсьмь багато ти над ним свіч поставив? Що, дав єсть ти котрий город, аби то свіча була? Якщо, скажи, ти просив єси живим, то вже пак мертвим просиш? Не дам. Не скажу города, а навіть села не візьмеш у мене! Розумію я твою хитрість! Не дам! І Володимир, одаривши владику тому, що той не бував у нього ніколи, одпустив його» [26, с. 442].

З цього приводу М. Ф. Котляр вважає, що Лев Данилович ще за життя Володимира намагався ошукати Володимира Васильковича і заволодіти Берестейською землею. У всіх коментарях до Галицько-Волинського літопису М. Ф. Котляр дає Леву Даниловичу негативну характеристику, а Володимиру і Мстиславу – позитивну, хоча навіть Волинський літопис наголошує, що Володимир не був воїном і полководцем, а Мстислав, за висловом М. С. Грушевського, бездарним князем і політиком [4, с. 339].

Отже, М. С. Грушевський не схвалював те, що Володимир Василькович передав Мстиславу Даниловичу всі свої землі. «Волинський філософ», князь Володимир Василькович, як його звеличував волинський літописець, був не воїном чи полководцем, і заздрив Леву Даниловичу, який

бажав єдності та цілісності староукраїнської держави. Замість того, наголошував М. С. Грушевський, щоб віддати свої володіння енергійному, талановитому державному будівничому Леву Даниловичу, він віддав їх невинному у держаних справах луцькому князь Мстиславу, молодшому брату Лева Даниловича. Проаналізувавши історичні джерела, М. С. Грушевський дає високу оцінку Левові. Дослідник вважав, що якби Володимир раніше віддав Леву всю свою землю, злучена Русь-Україна вже у 80-х рр. XIII ст. була б міцною великою державою і змогла відновити свої позиції у Литві та в Краківській землі [6, с. 107-108].

Є підстави твердити, що волинський літописець симпатизував Леву, називаючи його «хоробрим воїном і переможцем у многих ратях», і писав, що волинський князь Володимир Василькович був поганим стратегом. Він не любив воювати, а це було особливо важливо тоді, коли політична ситуація ґрунтувалася на загарбницьких засадах, а в староукраїнському суспільстві вважалося, що добрий князь мусить бути хоробрим воїном. Тому не дивно, що після його смерті Юрій Львович раптово захопив Берестя.

Літописець пише про самовільне захоплення Юрієм Львовичем Берестя, про дипломатичні переговори з цього приводу між Мстиславом Даниловичем і Юрієм Львовичем та Левом Даниловичем: «І послав він (Мстислав) послів до синівця (Юрія) свого, так кажучи: «Синівче! Коли б ти мені не був у тім поході і не чув ти. А ти сам чув гаразд, і отець твій, і рать уся чула, що брат мій Володимир дав мені землю свою і городи, по своїм животті, при цесарях і при його радцях. І він вам сказав, і теж вам сказав. Якщо ти чого хотів, чому єсть тоді зо мною не говорив при цесарях? Скажи-но мені се: чи сам єсть у Берестії сів, своєю волею, чи за велінням отця svojого, щоб мені було відомо? Не на мені ж та кров буде, а на винуватому, бо за правим Бог помічник і Хрест чесний. Я ж

маю намір підняти татар, а ти сиди. Якщо ти не поїдеш добром, то злом тоді поїдеш-таки».

Після цього Мстислав послав «послів до брата свого Лева, єпископа свого володимирського Євстигнія, кажучи йому: «Жаліюсь я Богові і тобі тому, що ти мені... єсть, за волею Божою, брат ти мені єсть старший. Скажи мені, брате мій, по правді: чи твоєю волею син твій сів у Бересті, а чи за твоїм повелінням. Якщо буде, що твоїм повелінням він се вчинив, то осе я тобі даю знати, брате мій, не таячись: прислав єсмь привести татар, а сам споряджаюся. Хай так мене Бог розсудить з вами. Але не на мені та кров буде, а на винуватім, а на тім, хто неправо вчинить».

Літописець, який добре знав про усі політичні і дипломатичних баталії Лева і Мстислава за Берестейську землю, наголошує: «Лев же убоявся цього вельми, бо іще йому не зійшла оскомина од Телебужиної раті, і сказав він єпископу брата свого: «Сину мій, скажи, не з мого відома це вчинив, се один Бог відає, а своїм молодим умом учинив. Об сім, скажи, брате мій, ти не журись. Шлю я до нього, нехай поїде із города син мій».

«Єпископ тоді приїхав до Мстислава і став переповідати річ братову, і Мстиславу до вподоби було се. Після цього ж Мстислав послав гінців услід за Юрієм, князем пороським, велячи вернути йому назад, бо послав він був його привести татар на синівця свого, тоді бо Юрій пороський служив Мстиславу, а спершу служив він Володимирові».

«Почувши ж це, Лев-князь послав боярина свого, Семена Дядьковича, до сина свого з твердими словами, кажучи йому: «Поїдь геть із города, не погуби землі. Брат мій послав привести татар. А як не поїдеш ти геть, то і я буду помічником брату своєму Мстиславу проти тебе. Якщо мені буде смерть, по своїм животті оддаю я землю свою всю брату моему

Мстиславу. А тобі не дам, коли ти мене не слухаєш, отця свого».

Отже, мирні послы приїхали до Юрія Левовича в Берестя. Серед послів від князя Лева був боярин Семен Дядькович, від Мстислава – боярин Павло Діонісійович і священник, який раніше був послом до князя Лева і знав про перебіг переговорів між Мстиславом і Левом.

Волинський літописець описує триумфальне для Мстислава завершення боротьби з Юрієм Львовичем за Берестя: «Коли ж Семен приїхав до Юрія і повідав річ отчу, то назавтра поїхав Юрій геть із города і з великим соромом... до Дорогочина... А Павло Мстиславу дав знати: «Синовець уже поїхав, і ти, господине, поїдь у свій город» [26, с. 449].

Запрошення Мстиславом татарів на Русь-Україну та землі Лева дослідник В. Т. Пашуто назвав злочином, наголосивши: «Волинський літописець схвалив те, що Мстислав скерував татар на землі Лева. Але той же літописець, що раніше засуджував Лева галицького за зв'язки з татарами, тепер схвалює аналогічні кроки свого князя, вважаючи розорення татарами Галичини та кров невинно вбитих галичан добром» [23, с. 131]. Але Лев, укладаючи союзи з татарами, нападав на ворогів Русі-України: Литву, Польщу та Угорщину, а Мстислав з татарами мав намір плюндрувати українські землі. Це, за висловом М. С. Грушевського, «була ганебна справа бездарного політика і князя Мстислава».

Розв'язавши конфлікт з братом Мстиславом через Берестя, яке самовільно захопив син Юрій, Лев Данилович завів дружбу з «великим князем Мстиславом, що почав княжити у Володимирі, який був сином короля, онуком Романа, і землю свою держав величиною аж до Татар, а сюди по Ляхи і по Литву» [26, с. 448-450]. Лев Данилович відвернувши війну, кровопролиття і втручання татар у

внутрішні справи Русі-України, як наголошують угорські та чеські джерела, втрутився у політичні справи своїх західних сусідів, зокрема – поляків та угорців [15, с. 405-415].

З цього приводу літописець твердив, що у другій половині 1289 р. «Лев-князь, брат Мстиславів, син королів, онук Романів, сам рушив на поміч Болеславу. І коли прийшов він до Кракова, то рад був йому Болеслав, і Кондрат, і Локетко, яко отцю своєму, тому що Лев був князь мудрий, і хоробрий, і сильний у бою, немало бо показав він мужності своєї у многих ратях» [26, с. 451].

Так характеризував Мстислава волинський літописець, завершуючи літопис у 1289 р. Наголосимо, що, на відміну від літописця Володимира Васильковича, який негативно писав про Лева Даниловича, літописець Мстислава Даниловича вихваляє Лева і наголошує, що саме він був найважливішим політичним діячем того часу на теренах Русі-України та Східної Європи. Лев активно втручався в усі війни Польщі, зокрема вів активну боротьбу за Краківську землю. Лев Данилович постає у літописній традиції як стратег, який ретельно вивчав всі можливі підходи, щоб штурмом взяти місто Краків. Згідно зі свідченнями літописця, «...став Лев їздити довкола города, роздивляючись, щоб йому можна було де взяти його, і городянам погрожуючи, але не можна було проникнути нікуди, бо весь він був споруджений із каменю, і укріплення його було немале... самострілами коловоротними, великими і малими», наголошував літописець» [26, с. 451].

Після оглядин Кракова, не захопивши міста, Лев поїхав у свій стан, а наступного дня вирушив до Тинця. «І билися вони біля нього кріпко, ледве города не взяли: многі городяни ними побиті були, а інші поранені, а свої всі цілі були» [26, с. 451].

Лев планував добре організувати наступ своїх і польських військ і взяти штурмом Краків. «І прийшов Лев

знову до Кракова, і повелів воям своїм споряджатися, маючи намір піти битися до города, і ляхам так само він повелів. І пішли вони всі, і полізли до заборал, і билися кріпко з обох сторін. І в той час прийшла вість Левові-князю, що рать іде на нього велика. І повелів він перестати битися і почав наряджати полки свої, а Болеслав з Кондратом – свої полки. А сторожів він послав роздивитися противників. Але не було нічого, бо то воеводи лядські самі полохали його, аби не взяв города. Лев тоді, побачивши обман їх і радившись багато з боярами своїми, послав рать свою до города Воротиславля спустошити Індіхові землі. І взяли вони незчисленне множество челяді, і скоту, і коней, і добра, тому, що не входила була ніяка ж рать так глибоко в землю його. І прийшли вони до Лева, з честю великою і безліччю здобичі, і Левові радість була велика, що свої всі живі-здорові, а здобичі багато [26, с. 452].

Як свідчать польські та німецькі джерела, 30 червня 1289 р. війська Лева Даниловича спустошили землі довкола Гроткова і Ниси [26, с. 452].

Літописець стисло але яскраво описує українсько-чеські політичні стосунки. У серпні 1289 р. «Лев поїхав у Чехи, в город Опаву, на зустріч до короля Вацлава, тому що мав із ним приязнь велику, докончивши з ним мир до скону свого живоття. Король же обдарував Лева дарами всякими дорогими, одпустивши тоді його з великою честю. І приїхав він до своїх полків, і раді були йому бояри і слуги його, бачачи свого володаря [26, с. 428].

Далі у літописі йдеться про взаємини Лева Даниловича з Краківським князівством: «Коло города Кракова не досягли вони нічого. І пішов Лев до себе з честю великою, узявши незчислене множество здобичі, і челяді, і скоту, і коней, і добра, славлячи Бога і Пречистую його Матір, які помогли йому...» [26, с. 452]. Так закінчується Волинський літопис, останній запис у якому датований 1289 р.

Отже, як бачимо, волинський літописець не схвалював діяльності великого князя Лева Даниловича. З цього приводу дослідник В. Т. Пашуто зауважував, що джерел написання Волинського літопису небагато, дуже мало інформації про політичну діяльність великого князя Лева Даниловича, його взаємини з чеським, угорським, польським, литовським, ятвязьким, татарським, сілезьким, астрійським та німецьким правителями. Деякі відомості про Лева як «короля Русі» маємо у німецьких та французьких джерелах. У Європейській політиці, згідно з історичними джерелами, діяльність волинських князів трактують лише в контексті політики Лева. Хоча Лев у літописі Володимира Васильковича постає перед дослідниками як хитрий і підступний політик, із аналізу літопису очевидно, що саме він був найвпливовішим політиком, а отже, наголошує В. Т. Пашуто, великим князем Південнозахідної Русі, що визнавали навіть татарські хани.

Свідченням українсько-чеських взаємин є зустріч Лева з чеським правителем у 1299 р. у місті Брно. Лев Данилович у 1292 р., після смерті молодшого брата Мстислава Даниловича, як старший в роду і спадкоємець королівського престолу, був єдиновладним володарем Русі-України. Тому не випадково чеська хроніка називає його «королем Русі»: «У Брно відбувся з'їзд Вацлава II короля Чехії з королем Русі, Левом».

За свідченнями празького єпископа Тобіаша, «в Опаві Лев зустрівся з краківським і малопооським князем Генріхом IV. В Опаві за посередництвом чеського короля Вацлава II Лев I уклав з Генріхом IV угоду, за якою Лев I визнав його претензії на краківський престол, а Генріх IV визнав права руського короля Лева I на Люблінську землю» [23, с. 129-130, с. 301].

Руський літопис, як наголошував М. С. Грушевський, закінчується описом подій 1289 – 1290 рр., і на історію Русі-України «спадає кіммерійська пільма», яка до 1301 р. туманно

віддзеркалює нам історію діяльності, в нашому випадку, Лева Даниловича « [7, с. 60-61].

Отже, зі свідчень «Руського літопису XIII століття» та інших, передусім європейських, джерел бачимо, що «Руське королівство» було економічно і політично розвинутою державою. Володарі Русі-України загалом продовжували державницьку традицію єдності як у внутрішній, так і у зовнішній політиці. Найактивніше зовнішню політику проводив старший син короля Данила – Лев Данилович, який орієнтувався на союзні взаємини із Золотою Ордою, яка визнавала його великим князем Русі-України. Йому, Леву Даниловичу, татаро-монгольські хани надавали військову допомогу. Йому підпорядковувалися всі князі Русі, яких він, як пише літописець «не вважав за людей, рівних собі». Як свідчать джерела, всі політичні прерогативи у виборі стратегії військових кампаній Русі-України і Золотої Орди проти Польщі, Литви, Угорщини визначав саме Лев Данилович. М. С. Грушевський назвав його талановитим і енергійним полководцем і пов'язував з діяльністю Лева зміцнення позицій староукраїнської держави на зовнішньополітичній арені як в Європі, так і в Азії [6, с. 107-108].

Розсудливим був Лев Данилович у проведенні внутрішньої політики, вибудовуючи дружні взаємини з князем волинсько-київським Володимиром Васильковичем та з його спадкоємцем, своїм молодшим братом, Мстиславом Даниловичем. Однак, у конфліктах із ворогами Русі-України Лев Данилович був принциповим і безкомпромісним. З Польщею, Угорщиною, Ятвягією і Литвою він упродовж свого царювання майже безперервно воював, обираючи різні засоби боротьби. Про це свідчить вбивство Левом у Михайлівському монастирі у місті Володимирі литовського князя Войшелка. З метою послаблення позицій поляків, литовців та угорців Лев Данилович укладав військові союзи із Золотою Ордою. У 1275

р. він повів військо золотоординського хана Менгу-Тимура на Литву. У 1277 – 1278 рр. він неодноразово підкорював усіх руських князів, за участю золотоординських військ нападав на Литву.

У грудні 1279 р., коли помер краківський князь Болеслав Соромливий, Лев Данилович хотів посісти його трон, заручившись для цього підтримкою золотоординських орд Ногая. Однак, польське військо розгромило татар і військо Лева, після цього він відмовився від краківського престолу.

По смерті у 1288 р. наступного краківського князя Лешка Чорного Лев Данилович знову забажав утвердитися на краківському престолі, однак це йому не вдалось, та він заволодів Люблінською землею [4, с. 27].

І. П. Крип'якевич наголошував, що найважливішою проблемою у тогочасній політиці князів були взаємини із ординцями. Золота Орда у другій половині XIII ст. почала занепадати, тому тиск на Галицько-Волинську державу послабився. Коли ж влада перейшла до Ногая, ординці знову почали гнобити князів: «Тоді всі руські князі були підкорені волі татарській». І. П. Крип'якевич писав, що татарські хани не втручалися у справи княжого управління, не призначали своїх баскаків, але вимагали участі князів у своїх походах та сплачування данини. Проти своєї волі, як наголошував літописець, руські князі ходили у походи проти Литви, Угорщини, Польщі. Потерпали від татарських навал і руські землі, зокрема тоді, коли хан Телебуга у 1288 р. підійшов під Львів.

Аналіз Галицько-Волинського літопису, наголошував І. П. Крип'якевич, дає підстави припускати, що обидві лінії Романовичів дотримувалися однакової політики щодо Литви та Польщі. На ці землі разом військовими походами ходили Лев, Володимир та Мстислав. З приводу окремих питань політичні погляди Лева Даниловича і Володимира

Васильовича розходилися. Володимир був спокійний і врівноважений, що додавало йому авторитету серед князів. Лев був запальний, насамперед воїн, а вже потім – дипломат, охоче брав участь у боях, залюбки ходив у далекі походи. Був він гарячої, нестримної вдачі, у гніві вбив литовського князя Войшелка, як вважав літописець, за те, що той передав Шварну Даниловичу Литовське князівство. Лев завжди прагнув бути єдиновладним володарем Русі. Володимир, натомість, закидав Леву його пихатість.

Аналізуючи подальшу діяльність Лева Даниловича за свідченнями літопису, І. П. Крип'якевич зазначає: «Одночасно Лев звернув увагу на Польщу, де точилася між князями боротьба за краківський престол. Лев спочатку задумав захопити Краків собі. У 1280 р., заручившись допомогою ординців, Лев увійшов у Польщу, але у бою під Гозліцями, поблизу Садоміра, його військо було розбито. У 1289 р. Лев знову напав на Краків, підтримуючи кандидатуру Болеслава Земовитовича, і проти його суперників ходив походом аж у Сілезію. У цій війні Лев Данилович частково досягнув своєї мети – зайняв Люблінську землю, яка до 1302 р. залишалася в його управлінні». Під час цих військових кампаній, наголошував історик, Лев Данилович уклав союз із чеським королем Вацлавом: «Водив з ним велику дружбу і склав з ним мир до кінця життя».

Взаємини з Угорщиною з 1247 р., до часу походу Лева з татарами на Угорщину у 1287 р., були дружніми, оскільки Лев був зятем угорського короля Бели IV. За невідомих обставин, наголошував І. П. Крип'якевич, Лев отримав також деякі землі у Закарпатті. Очевидно, після походу на Угорщину з татарами у 1287 р. взаємини з Угорщиною розладналися. Джерела свідчать, що війська Лева спустошили Угочанський комітат. Під час цієї війни, вважав І. П. Крип'якевич, Лев захопив частину Закарпаття, оскільки документ під 1299 р. свідчить,

що «Григорій, надзупан Берега, виступає як урядник руського князя Лева». Наступний документ вказує на те, що закарпатські замки «захоплені королем Русі». Це твердження, як і титулування Лева королем Русі у 1299 р., є вірним, оскільки Лев з 1292 р. був уже єдиновладним правителем Русі-України [21, с. 137-138].

У 1292 р., як наголошує М. Ф. Котляр, помер у Володимирі молодший брат Лева, Мстислав Данилович. У нього був син Данило, про якого згадує Волинський Літопис під 1280 – 1281 рр. Він був тоді дорослим, бо ходив серед інших руських князів у похід на Сандомір. Та подальша його доля невідома. Зрозуміло, наголошує М. Ф. Котляр, що Лев не пережив Мстислава і помер раніше. Наприкінці свого літописання волинський літописець, відчуваючи, що землі Волині відійдуть до Лева Даниловича, оскільки син Мстислава Данило помер раніше за Мстислава, як наголошує М. Ф. Котляр, «вихваляє Лева, й прагне створити враження, що він був найважливішою фігурою в політичному житті цього регіону Східної Європи». Лев Данилович та його син Юрій тоді розгорнули активну політичну діяльність [4, с. 357-359]. У 1292 р., згідно з твердженням Н. Баумгартена, помер Мстислав у Володимирі [28, р. 50].

Діяльність Лева Даниловича у 1292 – 1301 рр. є темою нашого подальшого дослідження, оскільки Руський Літопис обривається 1289 р., а саме з 1292 р. чеські та угорські джерела називають Лева Даниловича «королем Русі»: «Відбувся з'їзд короля Чехії Вацлава II з королем Русі Левом», «Закарпатські замки були захоплені королем Русі» [32, р. 326-327; р. 60-62].

Це дає підстави припускати, що Лев Данилович упродовж 1292 – 1301 рр. був одноосібним правителем Русі-України. Слід наголосити, що до 1292 р. Лев Данилович уже був, як наголошує угорський дослідник Т. Сенга, «королем Галичини і Володимирщини». Цей титул йому передав під час

шлюбу з Констанцією як зятю і спадкоємцю Галичини його тесть – угорський король Бела IV, про що уже йшлося. Уже після 1292 р., будучи єдиновладним правителем, великим князем Русі, він як наступник і спадкоємець королівської корони свого батька, короля Данила, очевидно, підтвердив і закріпив за собою і своїм родом у столичному Львові титул «короля Русі». Королівський титул Лева Даниловича підтверджують усі проаналізовані нами європейські хроніки та свідчення Іпатіївського літопису. Королем Русі титулюють Лева Даниловича західноєвропейські, вірменські джерела, розповідаючи про короля Русі (1292 – 1301 рр.) та Львівське королівство, засноване Левом.

На нашу думку, Лев як одноосібний правитель Русі-України почав себе титулувати з 1292 р. Підтвердженням тому є запис в Іпатіївському літописі, датований 1299 р.: «У місті Брно у 1299 р. відбувся з'їзд руського короля Лева з Вацлавом». Із свідчень Феєра випливає висновок, що у 1299 р. Лев заволодів частиною Закарпаття, головний замок був «захоплений королем Русі».

Точних відомостей про рік коронування Лева Даниловича немає, але знаємо, що це сталося упродовж 1292 – 1299 рр. Церемонія коронації, очевидно, була скромною, без зайвого розголосу – через загрозу ускладнення дипломатичних взаємин із Золотою Ордою, які до цього часу традиційно були добрими у Лева Даниловича. Згідно з мирними угодами, як наголошував В. Т. Пашуто, хани Золотої Орди визнавали Лева Даниловича союзним великим князем Русі-України.

На нашу думку, незважаючи на загрозу Золотої Орди, Лев Данилович провів таємну церемонію коронації на короля Русі, яка відбулася у 1292 р., після смерті свого молодшого брата Мстислава і свого утвердження як єдиного володаря Русі-України. Малоімовірно, щоб амбітний, спраглий влади Лев Данилович, який став володарем усіх земель Русі-України,

і розумів значимість «титулу короля» в Європі, оскільки сам був присутній у 1253 р. у Дорогочині на церемонії коронації свого батька Данила, офіційно не коронувався. Багато дослідників вважають, що Лев насправді не був королем, і наголошують на тому, що західні джерела тенденційно називають і титулюють Лева королем Русі [10, с. 66-68], однак це твердження не вірне.

У Європі королем називали незалежного європейського державця, тому титули «Король Русі» і «Князь Русі» чітко розрізняли. Важко повірити в те, щоб некоронованого «некатолицького володаря», «некатолицького князя руського» всі європейські хроніки називали і титулювали найвищим титулом західноєвропейського володаря – «Королем Русі». Хоча після коронації Данила Романовича на Русі титул «король Русі» уже був спадковим, новий володар повинен був його підтверджувати скромною церемонією нової коронації, повідомивши європейських володарів, союзників та родичів, що й зробив Лев Данилович. Західні історичні джерела не називали б Лева королем, якщо б це не було підтверджено церемонією коронації. Лев як амбітний володар був коронований у zenіті своєї слави і найбільшої політичної могутності, щоб підкреслити велич великої об'єднаної держави Русі-України та її столиці – Львова. Коронувався він для політичного майбутнього своєї династії, для політичного престижу перед Угорщиною, Польщею, Чехією, Тевтонським Орденом. Дочка угорського короля Бели IV хотіла бути зною в Європі як королевою Русі. Свого єдиного сина вона виховувала в дусі традицій угорського королівського дому, на прикладі таких могутніх угорських королів як Андрій II та Бели IV. Коронація Лева Даниловича, найімовірніше, відбулася у Львові, оскільки всі джерела без будь-яких застережень називають державу Лева Даниловича «Львівським королівством».

Як політик і дипломат Лев організував коронацію без широкого розголосу, щоб про неї не знали татари. Однак автор Іпатіївського літопису у 1299 р., який знав про церемонію коронації, ствердно титулує Лева «королем Русі». Отже, незважаючи на страх перед татарами, Лев Данилович визнав за собою наданий ще папою Інокентієм IV у 1253 р. титул короля Русі. Це зафіксовано як у нашому Іпатіївському літописі, так і в угорських, польських, чеських, німецьких, іспанських джерелах.

Імовірно, що давні літописні джерела, у яких було зафіксовано факт коронації Лева Даниловича, були знищені за наказом Лева Даниловича разом з іншими дипломатичними документами і продовженням «Галицько-Волинського літопису», який закінчується записом подій 1289 р., через небезпеку розриву мирної угоди із Золотою Ордою і її експансії на Русь-Україну. Саме тому про короля Лева і Львівське королівство у 1292 – 1301 рр. ми знаємо, здебільшого, із західноєвропейських та східних джерел. Безсумнівно, Лев Данилович як великий дипломат зумів врегулювати добросусідські взаємини із золотоординськими ханами і, водночас, в європейській державній традиції після скромної коронації постати єдиновладним правителем та королем Русі-України.

Отже, як свідчать численні проаналізовані джерела, король Лев у 1292 – 1301 рр. був єдиновладним володарем Русі, про це знали у всій Європі. Це підтверджує також Іпатіївський літопис, який у 1299 р. називає Лева королем, а не князем Русі. Літописець вивищує Лева і підкреслює його титул короля з гордістю за українського володаря.

За таких політичних умов стає зрозумілим факт коронації єдиного сина Лева – короля Русі-України Юрія (1301 – 1308 рр.), підтверджений джерелами та висновками вчених. Польський хроніст Ян Длугош наголошував, що всі наступні

володарі Русі після коронації Данила, які були короновані на королів, визнавали і титулювали себе королями Русі, останнім «королем Русі і Польщі» був польський король Казимир III [17, с. 304-305].

Лев Данилович, як засвідчив Руський літопис, був правителем «Галицького, Белзького, Перемишльського, Холмського князівств». Після смерті свого молодшого брата, як його величав Волинський літопис, «великого князя Мстислава», Лев успадкував усі його землі, оскільки в останні роки «жив у приязні з Мстиславом і навіть, якщо скоріше помре, хотів передати свої землі Мстиславу, а не Юрію, оскільки той не виконував волю батька – Лева».

Отже, за свідченнями волинського літописця, Лев отримав після брата Мстислава, «що був сином короля, онуком Романа, землю, яку держав величиною аж до Татар, а сюди по Ляхи і по Литву» [26, с. 448-450].

М. Ф. Котляр у своєму коментарі до Галицько-Волинського літопису наголошував: «Найвідоміший король на Заході, Лев Данилович, помер на початку XIV ст., у 1301 році» [4, с. 359].

Російський історик М. М. Карамзін перший, ґрунтуючись на історичних джерелах, зробив висновок, що Лев Данилович утвердив свій королівський престол у новому місті Львові у 1292 р., заснованому ще при Данилі. Король Лев I помер у Львові в 1301 р., передавши свій престол та єдиновладне правління Руссю-Україною новому королю, своєму сину Юрію I [1, с. 36-37]. Із датою смерті Лева Даниловича погоджується і визначний український історик М. С. Грушевський [6, с. 109, с. 520-521].

Про те, що король Лев помер на початку XIV ст., тобто у 1301 р., наголошується у західноєвропейському географічному трактаті «Джерело історії землі Сходу», який вийшов у світ у 1308 р., однак, на нашу думку, він писався

упродовж тривалого часу – з 1300 р. по 1301 р., тобто з того часу, коли Лев Данилович ще був володарем усіх руських земель [23, с.302].

Отже, найголовніші точні дати з життя Лева Даниловича ми з'ясували. Народився він у 1228 р., одружився з угорською королівною Констанцією у 1247 р. Єдиний син Лева, Юрій Львович, згідно з аналізом джерел, народився в середині 1255 р. Помер Лев Данилович, перебуваючи на вершині слави, як і його батько, король Данило, – єдиновладним правителем Русі-України, великим князем, королем Русі у 1301 р.

Із 1292 р. стольне місто Лева Даниловича стає столицею великого «Львівського» чи «Руського королівства», до складу якого входить уся Галичина з володіннями до пониззя Дністра та Дунаю, Волинь, Київщина, Сіверщина, а також Пінська земля. Лев приєднує до Руського королівства Люблінщину і Закарпаття.

У грамоті настоятеля Вірменської апостольської церкви католикоса Месропа I Львів названо «найблагодатнішою землею, що охороняється Богом, уславленою матір'ю міст, яку охороняє Бог». В іспанській книзі знань 1302 р. Русь-Україна називається «Львівським королівством».

Про «королівську столицю Львів» свідчать вірменські документи XIV ст. Діяльність князя Лева описував польський хроніст Ян Длугош. Із XVI ст. історики та літописці відтворювали факти, завдяки яким можемо довести, що засновником Львова був князь Лев. Такої думки притримувалися Кромер, Альнпек, Груневер, Окольський, Зиморович, Йосефович та інші [10, с. 66-68].

Діяльність князя Лева в 70 р. XIII ст. у «Хроніці Львова» Бартоломій Зиморович описав у розділі «Про будівництво князем Львом Даниловичем високого та низького замків та заселення території міста»:

«Лев..., дбаючи ретельно про власну безпеку і долю простого люду, що опинився між польським молотом і татарським ковадлом, завжди – і влітку, і взимку – у супроводі численних дружинників був готовим до бою. Оскільки жадібні до багатой здобичі татари щороку спустошували нападами Руську землю, чимало знатних панів будували на стрімких кручах або серед непрохідних боліт сховища і укріплення для безборонного люду, розуміючи, що ворожі наскоки стримуються не лише військовими загонами, але й мурами укріплень. За їх прикладом і наш Лев теж вирішив побудувати фортецю.

1270 р. споруджено Львівський замок. Побачивши на межі своїх володінь вигідну з оборонної точки зору гору, захищену знизу немовби вкритих лісом долинами, і самою крутістю, яка ... може стримати ворога, він негайно наказав побудувати на вершині нашвидкуруч фортецю зі зрубаних на тому ж місці дерев і оточити її загородами і міцним частоколом. Він наказав також розмістити у внутрішніх спорудах регалії княжої влади, замкову скарбницю, військову здобич і арсенал, і вирішив перенести свою княжу резиденцію на цю гору, з вершини якої відкривався широкий краєвид.

Але, перезимувавши одну зиму у своєму замку серед лютого завивання невщухаючого північного вітру і відчувши незручність житла на крутому схилі, по якому ледве піднімалась, задихаючись, тяглова худоба, князь був дуже незадоволений цим місцем. Поблизу, у заболоченій місцевості, він побудував інший замок – нижній, краще пристосований для життя ніж для оборони, а верхній замок доручив охороняти чисельним вартовим і охоронцям, щоб заховані там скарби, призначені на випадок війни, були надійно захищені від приїжджих чужинців. А тоді княжа свита, домашня челядь, дружинники і всі придворні, щоб завжди бути готовими до виконання волі володаря, заселили у шатрах і нашвидкуруч

збитих халупах на місцевості між обома замками, між ними був постійний рух. Так, без попереднього задуму, вони створили першу подобу підзамчівського поселення – проїжджий гостинець, перетнутий вуличками. Відтоді майже аж до наших часів це підзамче густо заселене здебільшого русинами, а також вірменами і євреями. Тут найбільше їхніх храмів, оскільки за часів панування Лева їхні предки першими зайняли своїми будовами цю ділянку гірських схилів.

У ті часи... татари не припиняли руйнувати... Руську землю, плюндруючи поля і забираючи худобу. Тому селяни, втративши рідні оселі, щодня утікали юрбами до фортеці Лева. Для їх заселення вже не вистарчало ні схилів гори, ані вибалків біля її підніжжя. Довідавшись про напливи строкатої людності, щоб звільнити від такого великого скупчення прилеглу до замку землю, Лев виділив для майбутнього міста найближчу долину під мурами обох замків, густо порослу лісом... Це скупчення біженців, що прагнули лише врятуватися від пазурів скіфських гарпій і не замислювались про майбутні небезпеки, вважаючи, що будь-яка гавань краща за розбитий корабель, негайно стали за наказом князя до роботи насамперед у густих лісах і недоторканих гаях, надзвичайно багатих на дерево, придатне для будівництва...» [12, с. 10-11].

Наголосимо, що у творі Бартоломія Зиморовича є звітка про перенесення тіла Данила Романовича у 1282 р. князем Левом із Галича до Львова. Це свідчення сумнівне, бо, згідно з літописом, король Данило був похований 1264 р. у Холмі в церкві Різдва Пресвятої Богородиці, а не у Галичі, й жодних відомостей про його пізніше перезахоронення у Львові немає. Однак, уваги заслуговує детальний опис жалобної процесії, під час якої перед катафалком несли прапори, різні військові трофеї та дві корони – королівську і князівську [29, с. 54].

На нашу думку, те, що польський король Казимир вивіз зі Львова дві корони та інші королівські регалії володарів Русі-України у 1340 р. і потім титулував себе «королем Польщі і Русі», перегукується зі свідченнями Б. Зиморовича. Його праця, як наголошує дослідник А. Гречило, написана на ґрунті давніх хронік. Попри можливі неточності, перекручення, помилки в датуванні чи домисли, свідчення автора є цікавими для нас фактами [5, с. 96-100].

Львів мав свою міську геральдику, яка стала геральдикою всієї держави після 1292 р. і функціонувала до 1301 р.

Львів у цей час був типовим європейським столичним містом. Він мав дві частини: укріплений замок на горі та посада, чи подол. Цей «Львів-град» постав за часів князювання Данила, а розвинувся за Лева [11, с. 14-22].

Згідно із свідченнями польського хроніста Яна Длугоша, які досконало проаналізував І. Шараневич, у стародавньому Львові існувало два замки, зведені з дерев'яних колод. Спочатку на горі збудували дитинець, заснування якого пов'язують із діяльністю короля Данила. Згодом на західних схилах гори збудували нижній замок, де оселився Лев. Далі на терасах, між горішнім і долішнім замками, почали закладати свої двори бояри, княжі слуги. Так, згідно з твердженнями польського середньовічного хроніста, розбудовувався історичний центр Львова [27, с. 19-20].

За князювання Лева Даниловича Львів був стратегічно важливим форпостом на шляху між старою столицею Галичем і новою – Холмом. У час князювання Лева місто було стратегічно вигідно розташоване, пануючи над великими територіями колишнього Звенигородського князівства. Львів замінив знищений Батиєм стародавній князівський центр Звенигород. Стратегічне значення Львова підтверджується

свідченнями літописця за 1259 р., котрий розповідає, як на вимогу Бурундая «Лев послав Львів розметати».

Отже, за князювання Лева Львів був оборонним форпостом, про що свідчить двотижнева облога татарського хана Телебуги у 1286 р., яку місто витримало.

За князювання Лева довкруг львівського замку почали розбудовувати укріплені фортеці – «гради», які мали б посилювати оборонну здатність Львова. Їх залишки збереглися у Малих Глібовичах, Рокитному, Завадові (Щекотові) [11, с. 14-22].

Автори праці «Історія Львова», що вийшла друком у Львові у 2006 р., наголошують: «Найбільшого територіального розширення Держава Романовичів досягла у другій половині 90-х рр. XIII ст. і на початку XIV ст. Тоді Лев підкорив Київщину та більшу частину Сіверщини. Внаслідок таких стратегічних перерозподілів територій утворилася велика держава, найбільшим містом якої на той час був Львів. Отже, у за князювання Лева його місто еволюціонувало від столиці уділу до столиці Держави Романовичів. Востаннє про Лева Даниловича згадується у документах під 1299 р. В історіографії поширена думка, що він помер у 1301 році» [13, с. 8, с. 58].

Аналізуючи діяльність Лева Даниловича, львівський історик Я. Дашкевич наголошує, що він був насамперед воїном, але також і непоганим дипломатом, тому й збагатив батьківську спадщину не лише завдяки збройним походам, але й дипломатичним взаєминам з татарами, поляками, угорцями, чехами, литовцями. Отже, він розширив межі держави, яку заснував його батько: приєднав частину Закарпаття, захопив Люблінщину, сягав аж до краківського престолу. Тому звали його на Заході не князем, а королем. Деякі пізніші автори XVI ст. величали його імператором, кайзером. Ми ж, досліджуючи

літописи, знаємо, що його діяльність до 1289 р. упереджено фіксував волинський літописець [10, с. 66-68].

У час свого князювання Лев Данилович упроваджує символ лева на своїй печатці. Ми ж припускаємо, що символ лева міг запровадити і його батько, король Данило, з прийняттям у 1253 р. королівського титулу. Аналізуючи печатку Юрія II, Я. Дашкевич зазначає, що на зворотному боці (див. зворот обкладинки) зображено вершника на коні з прапором та щитом у руках. На щиті зображений лев, що спирається на задні лапи [9, с. 6-8]. Ще на початку XX ст. Б. Барвінський детально вивчив цю печатку, і, згідно із його висновками, «печатка з воїном, із зображеним на щиті левом, що опирається на гірську скелю, належить Леву Даниловичу, князю львівському» [1, с. 18-26].

Сучасний львівський дослідник української геральдики А. Гречило у праці «До питання про символи Галицько-Волинської держави (XIII – поч. XIV ст.)» наголошує: «Сусідні польська, чеська й угорська геральдики мають значно багатший джерельний матеріал з левом (насамперед сфрагістичним), на підставі чого устійнення перших земельних знаків у цих країнах можна датувати серединою чи другою половиною XIII ст.». Тоді ж мали б відбуватися аналогічні процеси й на українських землях, які були тісно пов'язані політично, економічно та культурно із сусідніми західними державами. Це дає змогу припускати, що вживані на цей час у Галицько-Волинській державі знаки збереглися й у пізніший період, вони були територіальними символами окремих адміністративних територій.

Дослідник А. Гречило наголошує, що лев був зафіксований на печатках короля Юрія I (1301 – 1308 рр.), які були прикладені і до грамот князів Андрія і Лева II за 1316 р., і до документів Юрія II за 1325 – 1335 рр. Про ці печатки маємо багато публікацій та досліджень. Як відомо, на першій

печатці на одному боці був зображений лев, на іншому – воїн у лицарському обладунку. На другій печатці на лицевому боці бачимо володаря на троні та читаємо напис латинською: «+ S • DOMINI • GEORGI • REGIS • RUSIE» («Печатка пана Юрія короля Русі»). На зворотному боці цієї печатки – вершник на коні з прапорцем та щитом у руках, на щиті – лев, що спинається на задні лапи, і напис: «+ S • DOMINI • GEORGI • DUCIS • LADIMIRIE» («Печатка пана Юрія, князя Володимирії»).

На переконання Богдана Барвінського, перша печатка належала ще Леву Даниловичу (1269-1301 рр.), а друга – його синові Юрію Львовичу (1301-1308 рр.), котрий мав титул «король Русі». Приймаючи це твердження, можемо датувати появу знака з левом не пізніше 1301 р. Найімовірніше, стабілізація постійного територіального знаку пов'язана ще з фактом коронації Данила Романовича в Дорогочині у 1253 р. та прийняттям ним королівських атрибутів.

У деяких публікаціях зображення вершника з печатки трактується як символ Володимирського князівства. Але така інтерпретація зовсім безпідставна, оскільки печатка короля Юрія виконана відповідно до вимог тогочасної практики європейських володарських маєстатових печаток, на одному боці яких був зображений король або князь на троні (маєстаті), на звороті – володар або воїн на коні (здебільшого у турнірному обладунку), а династичний чи територіальний герб фігурував на щиті лицаря (іноді – ще й на попони коня). Імовірно, що символ лева використовували ще раніше, наприклад – Роман Мстиславович, котрий 1199 р. об'єднав Галицьке і Волинське князівства. Розвиток цієї знакової традиції Данилом Романовичем міг втілитися й у імені одного з його синів, а також і в назві міста Львова. Це тільки припущення, для підтвердження яких ще бракує доказів, і

походження топоніма Львів від імені Лева Даниловича на підставі значно пізніших свідчень теж мало аргументовано.

Появу лева в геральдиці Галицько-Волинської держави пов'язують із західноєвропейським впливом. Зрештою, лев був одним з найпопулярніших геральдичних символів не лише в Галичині, а й на сусідніх територіях. Проте, не слід відкидати й можливих давньоруських традицій. І. Крип'якевич звертав увагу, що літописці часто порівнювали з левом Романа Мстиславовича. У літературі поширене твердження, що лев – це династичний знак Романовичів. Зрештою, Я. Дашкевич проаналізував канцелярські описи XV – XVII ст. печаток, прикріплених до автентичних або фальсифікованих грамот князя Лева Даниловича, та висловив припущення, що образ лева на гербі галицьких князів датується не раніше початку XIV ст., отже, від Лева I Даниловича до часу використання зображення лева князем Юрієм II Тройденевичем, а згодом і литовським князем Любартом і польським князем Владиславом, поява його на «Монетах Русі», карбованих у Львові в 1350 – 1410 рр., засвідчують, що «руський лев» виконував функцію земельного, а не родового знака. Тому можна стверджувати, що лев був територіальним символом Галицько-Волинської держави (не пізніше першої чверті XIV ст.) і зберігся в пізніших гербах Львівської землі, Руського воєводства, а також як елемент львівського міського герба. Щоправда, в галицько-волинському варіанті лев спинався на скелю, що, ймовірно, повинно було відображати географічні особливості держави, розташованої біля Карпатських гір.

Ярослав Дашкевич звернув увагу на неправильне трактування в літературі образу лева з першої печатки як того, що крокує, хоча він саме спинався на скелю. На другій печатці некоронований лев, як простежуємо у репродукціях, також спинається на задні лапи, але скелі немає. Цей символ, зображений на щиті, варто трактувати як герб. Корону на

голови лева починають малювати після розпаду держави і захоплення основної частини її земель польським королем Казимиром III, котрий називав себе «королем Польщі і Русі». Коронований лев фігурує також у декорі кількох тогочасних архітектурних пам'яток. Проте його наступники й надалі використовували некоронованого лева: таке зображення маємо на монетах Русі з другої половини XI ст. короля Людовіка Угорського, князя Владислава Опольчика та короля Владислава Ягайла, на маєстатових володарських печатках, на надгробку Владислава Ягайла, на прапорі Львівської землі під час Грюнвальдської битви та інших пам'ятках. На прапорі у 1410 р. жовтий (золотий) лев спинається на скелю на синьому фоні. Таку колористику підтверджують пізніші джерела.

На початку XV ст. функціонують два різновиди герба. У фламандському гербовнику «*Armorial Gymnich (Lyncenich)*» з першої половини XV ст. бачимо герб з підписом «*lomborch*»: золотий некоронований лев, що спинається на скелю на синьому тлі. В іншому тогочасному гербовнику, відомому тепер як «*Кодекс Бергсгаммар*», є вже два герби: золотий некоронований лев на синьому тлі з підписом «*lanborch*», та лев, що спинається на срібну скелею, з підписом «*d'lant van lanborch*». Очевидно, ці перекручені підписи означали Львів (Лемберг) і Львівську землю. Обидва варіанти гербів також зафіксовані (без підписів) у «*Гербовнику Золотого Руна*» у XV ст.

Отже, геральдична функція кожного з гербів ще потребує дослідження, але можемо припускати, що вони не є гербами Львова, оскільки на міському знаку лев був зображений у міській брамі. Правдоподібно, герб із левом на скелі мав би символізувати не тільки Львівщину, а герб без скелі – всю Галицько-Волинську Русь. Геральдична традиція лева, наголошує львівський дослідник А. Гречило, як знака в Галицько-Волинській державі існувала ще з початку XIV ст., і

на земельному гербі символ лева відомий у двох варіантах – впинаючись на скелю та без скелі. Правдоподібно, що традиція цього знака зародилася після отримання Данилом Романовичем королівського титулу в 1253 р. і продовжилася, на нашу думку, після утвердження у 1292 р. єдиновладдя Левом Даниловичем в Русі-Україні [5, с. 96-100].

Отже, ґрунтуючись на твердженнях більшості дослідників, робимо висновок, що на державному гербі лев утвердився в час єдиновладного правління Лева Даниловича в 1292 – 1301 рр. Ще раз наголосимо, що востаннє у достовірному джерелі Лев Данилович згадується у листі Юрія II до великого магістра Тевтонського Ордену, Людера, від 11 лютого 1334 р. Юрій II намагається підтримувати союзні взаємини із Людером, закладені ще попередніми володарями Русі: «Прагнемо довести низкою документів до відома вашій світлості і всім загально, що з уваги на чисельні обґрунтовані і законні причини, а також з огляду на добро, що є незаперечним, відповідним та належним всій державі, ми та блаженної пам'яті наші найдорожчі попередники, а саме Роман, Данило, Лев, Юрій та Андрій разом із найсвітлішими знатними панами, колись генеральними магістрами Пруссії... звикли укладати та скріплювати союз, постійного усякого можливого миру та згоди...» [2, с. 153-154].

В українській документалістиці відомо біля 50 грамот Лева Даниловича. Із них до нас дійшло 16 текстів грамот, з них 13 – староукраїнською мовою, і 3 – латинською [10, с. 66-68]. Проблема достовірності староукраїнських грамот Лева Даниловича потребує додаткового дослідження [8, с. 133-139]. Слід наголосити, що історики понад півстоліття з'ясовують питання автентичності чи фальсифікації грамот, виданих від імені князя Лева. У 2004 р. львівський дослідник О. Купчинський видав монографію «Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – XIV ст.», де об'єднав

висновки з цієї проблеми багатьох дослідників, істориків [22, с. 151, с. 157, с. 161, с. 173, с. 179, с. 186, с. 192].

Згідно з історичними джерелами, князь Лев, як і його батько Данило, був великим будівничим. Він заснував чотири монастирі, два із них – у Львові: Святоюрський монастир з дерев'яною церквою святого Юра, та монастир василіанського чину св. Онуфрія з церквою св. Онуфрія, також – церкву св. Йоана, і два монастирі на Самбірщині: св. Лавра, відомого як Лаврів, та св. Спаса. Як наголошує польський хроніст Ян Длугош, на вершині Бескиду Лев збудував стовп, башту-донжон, з написами руською мовою. Б. Зиморович також наголошував, що князь Лев, як і його батько, був будівничим львівського Високого замку та Низького замку, оборонних споруд довкруг міста. Він був справжнім продовжувачем староукраїнської держави, відомої в середньовіччі як «Львівське королівство» чи «Королівство Русі».

У віці 72 р. Лев Данилович передав владу єдиному сину і спадкоємцю королівського престолу, новому королю – Юрію I Левовичу, і незадовго до смерті, за стародавньою українською князівською традицією, став ченцем у василіанському монастирі св. Спаса, де і помер у 1301 р. Згодом, як це засвідчують історичні джерела у 1669 р., його перепоховали в Лавровому монастирі. Там у 1767 р. знайшли домовину, покриту срібною бляхою, з написом про Лева...

На жаль, досі місце поховання Лева Даниловича не відоме... Як і багато фактів з життя єдиновладного правителя Русі-України (1292 – 1301) Лева Даниловича. Приміром, проблема коронації на короля Русі цього визначного, енергійного володаря кінця XIII – XIV ст., а також питання розвитку державного управління, що кристалізувало Львівське королівство, потребують подальшого дослідження [10, с. 66-68].

Список використаних джерел та літератури:

1. Барвінський Б. Історичні причинки. Розвідки, замітки і матеріали до історії України-Руси. – Жовква, 1908. – Т. I.
2. Болеслав-Юрий II – князь всей Малой Руси//Сборник материалов и исследований. – Спб., 1907.
3. Великая хроника о Польше, Руси и их соседях XI – XIII вв. – М., 1987, с. 184-185.
4. Галицько-Волинський літопис. Коментар. – Київ: «Наукова думка», 2002.
5. Гречило А. До питання про символи Галицько-Волинської держави (XIII – поч. XIV ст.)//Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2003. – Т. VII.
6. Грушевський М. Історія України-Руси. – Львів, 1905. – Т. III.
7. Грушевський М. Хронологія подій Галицько-Волинської літописи//ЗНТШ. – Львів, 1901. – Т. 41.
8. Дашкевич Я. Р. Грамоты князя Льва как исследовательская проблема//Исторические и источниковедческие проблемы отечественной истории. Актуальные проблемы источниковедения и специальных исторических дисциплин. – Днепропетровск, 1985.
9. Дашкевич Я. Геральдичне зображення лева в період Галицько-Волинської держави (перша половина XIV ст.)// Знак. – Львів, 1998. – Ч.16.
10. Дашкевич Я. Князь Лев Данилович – справжній та в традиції. Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури. – Львів: «Піраміда», 2007.
11. Історія Львова. – Київ, 1984.
Галицько-Волинський літопис. Коментар. – Київ: «Наукова думка», 2002. – С. 288-299.
12. Історія Львова в документах і матеріалах//Збірник документів і матеріалів. – Київ: «Наукова думка», 1986.
13. Історія Львова. – Львів: «Центр Європи», 2006. – Т. I.

14. Ідзьо В. С. Руське королівство під управлінням королів Данила, Шварна та Льва (1253 – 1301)//Науковий Вісник Українського Університету. – М., 2002. – Т. II.
15. Ідзьо В. Продовжувач справи короля Данила великий князь Лев Данилович і становлення міста Львова у XIII столітті як столиці України-Русі. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті (до 750-річчя першої літописної згадки міста Львова) (1256 – 2006). – Львів, Вид-во університету «Львівський Ставропігон», 2006.
16. Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ, 1999. – С. 251-303.
17. Ідзьо В. Релігійна культура Європи і зародження і становлення християнства на території України. – Львів, «Ліга-Прес», 2007.
18. Карамзин Н. М. История государства Российского. – Москва, 1998. – Т. 4, кн. I.
19. Книш Я. Заснування Львова. Семінарії «Княжі часи». – Львів, 2002.
20. Крип'якевич І. Львів княжих часів. Нарис історії Львова. – Львів, 1956.
21. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. – Львів, 1999.
22. Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – XIV століть. – Львів, 2004.
23. Пашуто В. Т. Очерки по Галицко-Волынской Руси. – М., 1950.
24. Полное Собрание Русских Летописей (ПСРЛ). – 1843. – Т. II.
25. Полное Собрание Русских Летописей (ПСРЛ). – 1843. – Т. III.
26. Руський літопис. – К., 1989.
27. Шараневич И. Стародавний Львов. – Львов, 1861.

28. Baumgarten N. Genealogie et mariages occidentaux des Rurikides Russes du X au XIII siecle. – Roma, 1927. Tabl. XI, 7.
29. Zumorowicz J.B. Pisma do dziejow Lwowa odnoszace sie. – Lwow, 1899.
30. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus, Ed G.Wenzel. – Pest. 1864. – T.4.
31. Senga T. Bela kulpolitikaja es IV iince papanoz intezett «Tatarlevele». – Szazadok, 1987. № 4.
Senga T. Bela Kiralyfi Bolgar, Halicsi et Osztrak Hadjarataihoz. //Szazadok. – Budapest, 1988. № 1-2.
32. Fejer G. Codex diplomaticus Hungariae ecclesislicus et civilis. – Buda, 1827. – Vol.2; Vol. 6.
33. Fejer G. Codex diplomaticus Hungariae ecclesislicus et civilis. – Buda, 1829. – T. IV, Vol.2.

Лев Данилович – володар Русі України (1292 – 1301)

Наприкінці 60-х рр. XIII ст. найголовніші політичні діячі сходять з політичної арени, король Данило I помер у Холмі у 1264 р., Войшелка вбив у монастирі Лев Данилович у 1268 р., Василько Романович помирає в 1269 р., а Шварн Данилович – у 1271 р. [10, с. 869-870].

Тільки після смерті брата Шварна Даниловича у 1271 р. Лев Данилович заволодів його землями, про що свідчить Волинський літопис, автор якого був налаштований проти князя Лева: «А Лев почав князувати в Галичі і Холмі по браті своїм, по Шварні» [10, с. 869-870].

Тоді ж він переносить нову столицю злучених воєдино обширних володінь до Львова [1, с. 32-33].

Згідно з останніми свідченнями археологічної науки, на «Львівських горах» у XIII ст. або й раніше, в XI ст., існувало містечко під іншою назвою [5, с. 154-156].

Однак у середині XIII ст. у зв'язку з тим, що розташовані на «Львівських горах» замки і містечко захищали столичний Галич від раптового нападу ворогів, їм почали надавати великого значення. Лев укріпив місто і замки. Почав швидко розбудовувати майбутній Львів. Джерела не зафіксували точної дати заснування міста Львова, а це дає змогу вважати, що воно існувало до того часу, як отримало статус князівської резиденції.

Львів у літописних джерелах постає як уже добре сформований торгово-економічний і політичний князівський центр середини XIII ст. Дослідження літописів дали можливість вченим визначити першу письмову згадку про Львів – березень 1256 р. На нашу думку, місто було перейменоване в 50-х рр. XIII ст., після одруження князя Лева Даниловича з угорською принцесою Констанцією у 1247 р.

Імовірно, що Львівське князівство Данило Романович подарував сину на знак поваги за хоробрість у боротьбі з Ростиславом Михайловичем за Галичину [6, с. 22].

Так, як Київ, Галич та Холм, нова столиця Русі-України – Львів – була збудована на місці поселень біля Замкової гори, які існували тут ще з XI ст. [5, с. 155-157]. Заснування городища-фортеці було стратегічно вигідним. У долині річки Полтви перехрещувалися шляхи, що вели на схід до Києва, Чернігова, на південь – до Візантії та країн Леванту, на північ – до Холма, Володимира і Белза, на захід – до Перемишля і до країн Центральної і Західної Європи. Не дивно, що оточений кам'яними мурами Львів швидко сформувався як один із світових центрів міжнародної торгівлі. Є всі підстави вважати, що в час першої літописної згадки львівський замок був уже давно збудований і мав могутні оборонні споруди. Як свідчать джерела 1259 р., внаслідок наказу хана Бурундая укріплення Львова були знищені. Із сумом галицький літописець пише: «Лев послав Львів розметати». Про те, що у час, коли столиця України-Русі розташовувалася у Львові, місто було могутнім центром, свідчить літописна згадка під 1286 р.: «Жителі усіх навколишніх містечок і сіл сховалися у Львові від нападу татарського хана Телебуги. Монголо-татари два тижні штурмували місто, і, зазнавши великих втрат, так і не взяли замка, і змушені були відступити від міста» [12, с. 368-370].

Обставини заснування Львова намагався з'ясувати у XVII ст. львівський історик Й. Зиморович, який ґрунтував свою концепцію на стародавніх легендах, згідно з якими засновником міста Львова був не Данило Романович, а Лев.

Якщо аналізувати стародавні легенди з точки зору перенесення столиці староукраїнської держави з Києва до Галича, потім – у Холм і, насамкінець, у Львів, то легенди підтверджуються історичними фактами. Згідно з твердженнями Й. Зиморовича, «Лев на межі своєї країни (Русі-

України) побачив серед долин гору і поставив замок з дерева, оточив його засіками. У цьому високому замку князь Лев перезимував зиму, а потім збудував собі на нижчій горі «низький замок», де й оселився разом із сім'єю. На теренах між двома замками і виникло місто».

І. П. Крип'якевич зауважував, що легенди і свідчення Й. Зиморовича узгоджуються з історичними джерелами, особливо із свідченням польського історика XV ст. Яна Длугоша, який твердив, що у Львові було два замки. На терасах між замками із середини XIII ст. почали закладати свої двори бояри, княжі слуги, торгово-реміснича знать, що переїхала разом із володарем Русі-України у нову столицю [6, с. 22-24].

На думку дослідників, Львів як історичний центр староукраїнської столиці кінця XIII ст., у 1292 – 1301 рр., склався в період могутності короля Лева [9, с. 290-291].

Князь Лев отримав після смерті короля Шварна не лише королівську столицю Холм, а й все Побужжя з такими важливими торгово-економічними центрами Волині, як Червен, Белз, Мельник, Дорогочин. Отже, після смерті короля Данила князь Василько Романович не став володарем королівської корони і столиці Холма. Лев, заволодівши столицю, не забажав туди переїжджати, а вирішив залишатись у центральній Галичині, в укріпленому Львові. Саме зі Львова йому було легко контролювати всю Галичину і Волинь, значні території якої теж йому підпорядковувалися.

Волинському князеві в цей історичний період відводиться другорядна роль. Він не мав володінь у Галичині, важливіші центри на Волині йому не належали, Луцьком і Тереховлем володів князь Мстислав Данилович. Князь Василько Романович, на нашу думку, володів Київщиною та Пінщиною і тому вважався великим князем Русі-України.

Отже, можна зробити висновок, що після смерті короля Данила Романовича новим Холмським володарем став король

Шварн Данилович, який успадкував усю батьківську владу, став володарем України-Русі від Карпат до Дніпра. Після смерті Шварна Даниловича володарем Русі-України став Лев Данилович, тому безпідставними вважаємо твердження, що українська держава у другій половині XIII ст. почала занепадати. Як у більшості західноєвропейських держав, влада на Русі передавалася від батька до сина, хоча про це й замовчує волинський літописець. Навпаки, можна стверджувати про розвиток королівської влади в Русі-Україні [2, с. 251-303]. Як бачимо, найголовніші територіальні одиниці після смерті короля Шварна Даниловича сконцентрувалися у руках спадкоємця престолу Лева Даниловича, який затверджує у 1271 р. столицею обширних володінь місто Львів. Як свідчать джерела, монголо-татари визнавали Лева великим князем Русі-України, також усі західноєвропейські джерела називають Лева Даниловича королем Русі [8, с. 69-71].

Політичні взаємини Лева із Золотою Ордою були такими тісними, що золотоординські війська підтримували галицького короля у походах проти Польщі й Угорщини. Послаблюючи позиції сусідніх країн, Лев Данилович зміцнював свої позиції у Центральній Європі, поширював впливи Української держави на Польщу, Угорщину, Чехію і навіть німецькі землі. Волинські князі, яким підпорядковувалися київські землі, територіально залежали від королівської влади Лева Даниловича. Джерела свідчать про широкомасштабність політичної діяльності в 1292 – 1301 р. короля Лева. Татарську силу король скеровував проти західних сусідів, що змушувало їх визнавати авторитет володаря Русі-України. Очевидно, військові походи татарів на Польщу у 1280 – 1287 рр., у Литву в 1275 – 1277 рр., найімовірніше, відстоювали зовнішньополітичні інтереси Русі-України [2, с. 251-303]. Слід зауважити, що Лев Данилович не нехтував загальноруськими дипломатичними зв'язками, одруживши

свого сина Юрія з дочкою Ярослава Ярославовича тверського, що укріплювало позиції Русі-України на сході. Зовнішня політика українського короля на заході будувалася на ґрунті союзу з угорським королівством, а згодом і з Чеським. Навесні 1270 р., коли помер угорський король Бела IV, його правонаступником став брат дружини Лева Констанції – Стефан V, який розірвав мир з Чехією і почав проти неї військову кампанію. У 1270 р. між Стефаном V угорським та Пшемислом II чеським розпочалася війна. У мирному договорі, який був укладений у червні 1271 р., серед союзників угорського короля Стефана V згадується король Лев Данилович, князі Мстислав Данилович і князь Василько: «manigen snellen wigant, Kunic Leo Riuzen sant, der sipper dran genoz....» [16, р. 302-303]. Під час війни в Європі король Русі-України Лев був на боці чеського короля, оскільки останній, як свідчать джерела, просив допомоги у короля Лева: «Ottokarus contra Regem Ruthenorum... largo conjurio allicit» і «Ottokarus contra Ruthenorum... Rehem Ruthenorum excita vit», «Kunik Leo Riuzen». Як свідчить історичне джерело, з початку кампанії руський король Лев був на боці чеського короля Пшемисла II, та Рудольф Габсбург зробив усе, щоб укласти з галицьким королем союз. Він послав до польських князів свого посла францисканця Генріха, і доручив встановити зв'язки з двором руського короля Лева Даниловича: «Cunig Leo von Reussen, der seiner sippwaz» [15, р. 133-134]. Як бачимо з історичних джерел, Лев Данилович був впливовим політичним діячем.

Балансування силами Західної Європи і Золотої Орди давало змогу Леву Даниловичу втримувати сильні позиції Української держави, щоб провадити політичну діяльність, яка охоплювала Центральну Європу [17, р. 133-134; р. 43-44].

Політика великого князя Лева, за висловом російського історика А. Е. Преснякова, була дуже збалансованою, він, перебуваючи між західною і східною цивілізаціями,

використовував монголо-татарську військову силу проти угрів і поляків, постійно лякаючи також монголо-татар [11, с. 39-40].

Сучасники вважали короля Лева Даниловича (1292-1301 pp.) великим державним діячем. Усі західноєвропейські хроніки після 1292 р. титулюють його королем Русі: «Leon Regem Ruthenorum», «Kunic Leo von Riuzen», те саме читаємо у чеських та німецьких джерелах: «Chuning Leo von Russen, der sciner sipp waz» [15, р. 133-134]. В Іпатіївському літописі згадується про зустріч Руського короля з Вацлавом, королем Чехії, що відбулася у 1299 р. у Брно [12, с. 368-370].

Академік І. П. Крип'якевич наголошував, що у Європі Львівське королівство веде свій початок від Лева Даниловича, і наступні визначні володарі України-Русі титулувались королями, що видно із мирної грамоти угорського короля: руський король стоїть на одному ієрархічному щаблі з угорським, а інші князі стоять на щабель нижче.

Унаслідок широкомасштабної політичної діяльності ім'я великого князя Лева було відоме в усій Європі, не випадково в анонімному географічному трактаті під 1308 роком «Flos historiarum Terrae Orientis» – «Джерело історії земель Сходу», який зберігається у французькій національній бібліотеці, записано: «Рутенія – велика країна (королівство – terra regmaxima), яка з'єднується з Болгарією і Грецією, ця країна зараз залежить від татар, а володар у ній «Cing Leo» – король Лев [14, р. 71-88; р. 253-269; р. 258].

Отже, розвиток політичних та соціально-економічних взаємин української держави часів короля Лева Даниловича із сусідніми (1292-1301 pp.) припиняється після смерті у 1301 р. Лева I.

Аналізуючи документи, з'ясувалося, що після смерті короля Лева українська держава продовжувала функціонувати на території від Карпат до Дніпра, і новий король Юрій I Львович успадкував усю владу і важелі управління

українською державою, головні політичні і торгово-економічні центри українського королівства.

На нашу думку, так вирішив король Лев ще за свого життя. З цього приводу І. Шараневич наголошував, що устрій української держави за західноєвропейським зразком обрав саме король Лев. У час його правління Русь-Україна остаточно перейняла європейську систему спадкування. Це дало змогу припинити феодальні війни на Русі-Україні, бо верховна влада по прямій лінії успадковувалася від батька до сина, у нашому випадку – від короля Лева Даниловича (1292 – 1301 рр.) до його сина Юрія Львовича (1301 – 1308 рр.).

Отже, за західноєвропейським типом престолонаслідування верховна королівська влада в Русі-Україні перейшла до наймогутнішого українського володаря першого десятиліття XIV ст. – короля Юрія I Львовича, який народився у 1255 р., на нашу думку, і помер у 1308 р. Роки його правління ми уже вказували. Діяльність короля Юрія Львовича є темою нашого подальшого дослідження [13, с. 107-108].

Лев Данилович (1228 – 1301 рр.), з метою централізації влади, намагався знищити велику земельну аристократію і у внутрішній політиці спирався на міщанство та селян, надаючи їм різні пільги для сталого економічного розвитку. Саме міщани забезпечили утвердження міцної королівської влади у столичному Львові, а ширше – на теренах Русі-Україні за часів його єдиновладного правління у 1292-1301 рр.

Постійна загроза татарських нападів змушувала українського володаря Лева будувати нові оборонні пункти, замки, міста, що зміцнювало торгово-економічну систему держави.

У підсумку дослідження наголосимо, що політика короля Лева Даниловича (1292 – 1301) централізувала Русь-Україну у велику єдину державу, яка мала вплив на

зовнішньополітичну ситуацію у країнах Західної та Центральної Європи. Руський літопис XIII ст. свідчить про заснування та розбудову Львова як нової столиці Русі-України, під час розбудови якої Лев Данилович запрошував майстрів з інших країн – німців, ляхів, до роботи залучав навіть селян [7, с. 79-81].

Український король Лев I (1292 – 1301 рр.) – це одна з найяскравіших постатей в історії Української середньовічної держави. Він зумів так організувати життя своєї держави, що у ньому панувала стабільність і чітка ієрархія гілок влади упродовж останнього десятиліття XIII ст. і на початку XIV ст. Політику Лева I підтримував його син король Юрій I Львович [3, с. 112-116].

Отже, феномен розвитку Української держави та єдиновладної королівської влади Лева Даниловича у 1292 – 1301 рр. ще потребує детального вивчення та обговорення українськими та зарубіжними дослідниками [4, с. 408-415].

Список використаних джерел та літератури:

1. Грушевський М. С. Історія України-Русі. – К., 1993. – Т.3.
2. Ідзьо В. С. Українська держава в XIII ст. – Ів-Фр., 1999.
3. Ідзьо В. С. Великий князь Лев Данилович і становлення міста Львова у XIII столітті як столиці України-Русі//Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2004. – Т. X.
4. Ідзьо В. Продовжувач справи короля Данила – великий князь Лев Данилович – і становлення міста Львова у XIII столітті як столиці України-Русі. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті. – Львів: В-во університету «Львівський Ставропігон», 2006.
5. Котляр М. Ф. Данило Галицький. – К., 1979.
6. Крип'якевич І. П. Нариси історії Львова. – Львів, 1956.
7. Крип'якевич І. П. Історія України. – К., 1990.
8. Насонов А. Н. Монголы и Русь. – М., 1940.
9. Пашуто В. Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М., 1950.
10. Полное Собрание Русских Летописей (ПСРЛ). – М., 1962. – Т. II.
11. Пресняков А. Е. Курс лекций по Русской истории. – М., 1993.
12. Руський літопис. – К., 1989.
13. Шараневич И. История Галицко-Волынской Руси. – Львов, 1863.
14. Lozinski G. La Russie dans la litterature francoise du moyen age. Revue des ctudes Slaves., 1929, t. IX, fasc. 1-2, fasc. 3-4.
15. Monumenta Germaniae Historica. – Scriptorum., t. 6.
16. Regesta Diplomatika nes non Epistolaria Bohemiae et Moraviae. Ed. Entel. – Praha, 1882, t. 2.
Raunaldo O. Annales Ecelesiastici, t. 3. Lucae. 1748, p. 43, 75.
17. Oesterreichiche Cronik, t. 6. – Hannoverae et Lipsias. 1909.
Raunaldo O. Annales Ecelesiastici, t. 3. Lucae. 1748.

Наукове видання

Віктор Ідзьо

Король Русі Лев Данилович (1292-1301)

Видання III, 2019р.

Подано до друку 10.01.19 р. Підписано до друку 12.01.19 р.
Формат видання 60/ 84 1/16. Папір офсетний. Умовн.друк.арк.10,25
Зам.55. Тираж 300 шт.

Видавництво “СІМІК”

76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цюклера, 9а
тел. (0342) 78-91-26, 78-91-29

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої
справи серія ІФ №11 від 27.03.2001 року.

Віддруковано в друкарні видавництва ПП «СІМІК»
76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цюклера, 9а, тел. (0342) 78-91-29

Віктор Ідзьо

Король Русі
Лев Данилович
(1292-1301)